

İKİZTEPELER 1965 KAZISI RAPORU

Dr. HÂMİT Z. KOŞAY
Dr. HERMANN VARY

İkiztepe Erzurum Ovasında *Kamber* (Aktoprak) ve *Hademelek* (Gülpınar) köyleri arasındadır. *Kargapazarı Dağları* (3288 M.) ve *Gâvur Dağı* (3470 M.) Çoruh dağsilsilesi uzantılarının geniş ağaçsız bozkırlara sınır teşkil ettiği yerde, yerlilerin *Gürcü Boğazı* adını verdikleri dar bir vâdi bulunmaktadır. Bu yer Fıratın (Karasu)ın kaynak bölgesi olduğu gibi Kafkasya'dan Anadolu yaylasına geçen bütün kavimlerin giriş kapısı olduğundan tarihi önem taşır.

Zikri geçen durum, doğal olarak, savunma tedbirlerini de almayı gerektirdiğinden, mevkiin stratejik öneminin, Erzurumun az ötesinde tahkimât (castella) kuran Romalılardan önce de, bilindiği aşikârdır.

Ova, Karasu'yun tanziminden önce bataklik (bugün de yağış mevsiminde aynı durumda) olduğu için ilk yerleşmeler kuzeydoğu istikametinde uzanan tepelerin düzlüklerinde olmuştur. Bu tepelerin eteklerinde halen 5 tümülüs bulunmaktadır. Tümülüsler ancak 3-5 metre yükseklikte olmalarına rağmen ovada çalışan haritacılar için röper noktası teşkil etmiş, kazı heyeti de Hellenistik çağ eserlerinin bulunabileceğini düşünerek burası ile yakından ilgilenmiştir. Yapılan istikşaf lar zikri geçen kanıyı güçlendirdiğinden, M. Eğitim Bakanlığının 5 Haziran 1969 tarih ve 2859 sayılı ruhsatnamesi ile Erzurum Atatürk Üniversitesi adına kazıya başlanmıştır.

Yerlilerin görünürdeki iki yüksekçe tepeden yüzünden *İKİZTEPELER* adını verdikleri yerde daha alçak tepeler (tümülüs-

ler) de bulunduğu bunlar da çalışma programına alınmış ve bir kısmı kazılmıştır.

KAZI HEYETİ:

Başkan: Dr. Hâmit Z. Koşay. Eski eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Müşaviri.

Eski tarih uzmanı: Dr. Hermann Vary Atatürk Üniversitesince görevlendirilmiştir. Stajer öğrenciler: Kublay Nayir; Gerçek Saraç (Ankara D.T.C. Fakültesinden).

Yardımcı öğrenciler: Rüstem Çevik; Salaheddin Çankaya; İsmail Kurbey Gedik; Rıfki Alay (Atatürk Üniversitesinden).

Erzurum Müzesi mensubu: Sultan Yaşar

Şoför: Muammer Özönur (Atatürk Üniversitesinden)

Başçavuş: Tevhit Özkan.

Bu kazıda yardımcı elemanlarla birlikte vasatı 42 işçi çalışmış ve kazı 5-16 Temmuz 1965 e kadar sürmüştür.

Bulunan eserler Üniversite binasının bodrumlarına yerleştirilmiş ve aradan hayli zaman geçtikten sonra Erzurumda yeni inşa edilen Arkeoloji Müzesi binasına taşınmıştır.

Dumlu ilçesine bağlı İkiztepe Erzurumun takriben 30 kilometre kuzeydoğusunda Kanber (Aktoprak) Köyü ile Hademelek (Gülpınar) köyü arasında sınır teşkil eden sırt üzerindedir. İkiztepe aslında 400 m. uzunlukta bir sıra teşkil eden beş tümülüsden ibaret olup. (Bak.:

kroki). I-V numaralı tümülüsler olarak adlandırılmışlardır. (III) numaralı tümülüs ilerde yapılması düşünülen kontrol ve mukayese için kazılmadan bırakıldı. Bu tümülüs üzerinde top mevzii olması muhtemel bir geniş çukur vardı. (II) no.lu tümülüs Kanber'e giden yolun kenarında olduğu ve çok karıştırıldığı için hiç bir eser vermedi*. Bu suretle kazılan tümülüsler I.IV ve V numaralı tümülüslere inhisar etmiştir. I. numaralı tümülüs içlerinde en yükseği ve en sağlam görüneni idi. Kültür tarihi bakımından önemli eserler vermiştir V no.lu tümülüs 1962 de define arayıcılar tarafından soyulmuştu. IV. no.lu tümülüs içlerinde mütevazi görünüşlü olmakla beraber anıt niteliğinde eserler vermiştir. Bulunan eserler tümülüslerin İskenderden sonraki Hellenistik çağa aid olduklarıda şüphe bırakmamaktadır. Bunlar içinde İskenderin resmi bulunan sikke de vardır (envanter: no.: 32)

I. No.lu Tümülüsde bulunan eserler ve bunların tanıtılması:

I. No.lu tümülüsde bulunan ve mezar odası dışında yerleştirilen bir takım av silâhları (Envanter: 36, 37, 38, 39, 40 mızrak uçları) ve demir çenber (Envanter: 35 "Trochos" bulundu. No. 36 in aslında balık avlamaya mahsus bir çatal olup üç dişlisi avı sançmaya yarar. Gladyatörlerde buna benzer silâh kullanmışlardır. Mızrak uçlarından üçü kısa ve keskin üç köşe lamalı olduğu halde diğer ikisi ince uzun lamalıdır. (IV nomralı Tümülüsde de bu çeşit av silâhları bulunmuştur. Bunlar daha büyük ve ağırdırlar). I. no.lu tümülüsde balıkçı çatalının üstünde iki demir uçtan başka kaba bir dokumanın kalınlıklarıyla demir çenber "trochos" tesbit edilmiştir. Zikri geçen eserler kazı alanı A/6 nın kuzey doğu köşesinde, mezar odası medhalinin önünde, 3.30 m. derinlikte bulunmuşlardır.

Oyun çenberi (trochos) Envanter No. 35: 43 cm. çapında olup 0,7 cm. kalınlıkta

* Buradaki mezar Millî Mücadele savaşı çağına ait de olabilirdi.

sağlam ve dairevi kesitlidir. Hafif paslıdır. Zımpara kâğıdı ile temizlenince düz ve parlak olduğu görülmüştür. Bu çenbere tahkim edilmiş her hangi bir ağa rastlanmamıştır. Balık ağı veya kalkan dokuması yoktur. Çenberin üzerinde serbest hareket eden iki adet 0,4 cm. kalınlıkta sağlam demirden yapılmış halka vardır. Halkalardan biri ikiye bölünmüştür. Çenber üç yönü yontulmuş ve dikine duran bir taşın üzerine konmuştur. Çenber tam olmakla beraber fazla ezildiği için kaldırılırken üçe bölünmüştür. Çift halkacık çenber yarısının altında bulunmuştur. Çenberin yan başında mızrakların ve balıkçı çatalının ağaç sap izleri paralel durumda görülmüştür. Av silâhlarının uçları çenberden 10 cm. uzakta, mezardan çıkış istikametinde güneye yöneliktir. Çenberin altında kuvvetli çürüme ile şeklini değiştirmiş duvarcı malasına benzeyen bir nesne bulundu. Bunun sapında ağaç izleri belli idi.

Gerçekten antik çağda "Trochos" adı verilen bir oyun çenberi mevcuttur. *Daremberg -Saglio*'ya¹ göre, klasik yazarların tasvirlerinden ve Yunan yazarların eserlerindeki resimlerden böyle bir oyun çenberinin bulunduğu bilinmekte ise de şimdiye kadar elde edilememiştir.

Vazolardaki resimlere göre, bu oyun çenberi (trochos) *Ephes*'ler (Öfebler)² ve genç tanrılardan *Ganymed* ve *Eros* ile ilgili olarak, onların kült mevkillerinde ve gymnazlarda bulunmaktadır. Bu yüzden daima gençlikle ilgili bir motif olmuştur.

Horaz'a göre (Cara, III 24.57) bu spor çenberi oyunu Yunanlılardan Romalılara geçmiş ve adını da korumuştur. Eski vazo resimlerinin³ tanıklığına göre "Trochos"

¹ Daremberg -Saglio, Dictionaire des Antiquit,s greques et romaines. Paris 1912 Bd. V.s. 492 Ayrıca Pauly Wissowa, Realenzyklopedie. Bak, (Rota).

² Grekçe *Ephes*, 17-20 yaştaki gençlere verilen bir addır. Hükümet hesabına ve onun nezareti altında, bir andiçme merasiminden sonra ruh ve beden eğitimine tabi tutulurlar.

³ Van Hoorn, Gerard, "Die via atque cultu puerorum monumentis antiquis explanato" Dss. Amsterdam 1909, s. 72 ff. (De Trocho, Kaptel) fig. 36. Ayrıca bak. Daremberg Saglio, op. ct. Fig. 7098.

aslında bağlantı yerleri ile üç parçadan ibarettir. Sanıldığına göre, üç ince çubuk yekdiğerine ince tellerle bağlanmakta ve sevk etmek için, bu erken çağda, düz bir değnek kullanılmaktadır.

Tümülüs I:

26 metre çapında, çevresinden takriben 4 m. yükseklikte olup etekleri dairevi şekilde işlenmemiş "siklopik" taşlarla gayet muntazam çevrilmiştir. Bu taş dizisi zamanla yukardan dökülen torakla örtülmüştür. Doğusundan son zamanlarda Hademelek (Gülpınar) köylüleri bazı taşları alıp götürmüşlerdir. Kazıya buradan bir yarma ile başlanmış daha sonra üstten dört köşe alan açılmış ve toprak atmaya kolaylaştırmak için güneyinde de küçük bir yarma yapılmıştır.

Tepeden 3,5 M. derinde dere taşları dizisi ile mühmel surette sınırlandırılmış mezar odası bulunmuştur. Mezara sınır teşkil eden bu dizinin üstünde kerpiçle muhkem bir duvar yapılmış ve üstü tahtalarla örtülmüştü. Ancak mezar rutubetten fazlasiyle müteessir olduğu için bu tahtaların varlığı kerpiç duvar üstündeki çürük parçalar sayesinde tesbit edilebilmiştir. Mezarın ortasına yakın güney-Kuzey istikametindeki iskelet de tamamiyle çürümüşü. Mezarın *Dromos*'u (giriş geçidi)ndeki kapı yerinde iki söve taşı bulundu (bak. kroki). Mezarın döşemesi aktoprak ile sert bir tabaka teşkil edecek şekilde dövülmüştü. Bu döşeme üzerinde de ağaçların çürük tozları görüldü.

Mezara konan hediyeler genellikle mezarın dışında ve kısmen duvar üstünde idi. Burada mızrak uçları de, demir çenber ve bazı örgüleri birlikte görünce başta mezarın bir savaşçıya ait olabileceği sanıldı ise de daha esaslı inceleyince bunların av silâhları ve demir çenberin oyun çenberi "Trochos" a (spor âleti) olduğu anlaşıldı. Yanlış olup sonradan farkına varılan kısım daha sonraları "Trochos" bir büyük ve ince yuvarlak demir ile yekdiğerine uy-

gun ve hareket kabiliyeti olan iki halka şeklini almıştır.

Martial'ın bildirdiğine göre (Martial XIV. 168/169) bu halkalar, çenberin dönüşüne engel olmamakla beraber hareket halinde çıkardıkları seslerle gençleri sevindirmekte ve aynı zamanda gelip geçen yayaların kenara çekilmelerini sağlamaktadır.

Hellenistik ve Roma çağında çenberin hareketini sağlayan değneğe çeşitli şekillerde "Elatir" yahut latince *Clavis* denmiş ise de antik yazarlar bunun aynı nesne olduğunda müttefiktirler. *Clavis* demirden olup ağaç tutacağı vardır⁴. Bu yüzden biz, çürüme yüzünden büyük ölçüde şekli bozulan ve bir ağaç parçası altında saklı bulunan ve küçük malayı hatırlatan (35 a) yı "Elatirion" olduğunu sanıyoruz. Vazolardaki resimlere göre bu değnekçik bir veya bir kaç defa eğrilen ve dalgalı şekil arz eden, sağa sola büküldükten sonra aksi istikamette eğrilerak nihayet bulur. Bazen ucunda bir yumru düğme bulunur.

Anahtar biçimi değnekçik çenberi ileri sürmekle kalmaz, süratli giderken tecrübeli oyuncu sağa sola meyl ettirerek ansızın yön değiştirebilir. Hattâ Romalılarda yazılı oyun yönetmelikleri (Ov. Tris. II. 486) profesyonel oyuncuların da bulunduğu delildir. Romalılarda *Clavis*'in çok çeşitli oluşu Çenber sporunun çok ileri sanat düzeyine ulaştığını ispatlamaktadır. Profesyonel bir oyuncu zafer anıtı olması muhtemel bir taş üzerinde (Darenberg-Saglio Nr. 7100) sporcu ek krokide gösterilen sürgü değneklerinden *d.c* tipinde olanları tutmaktadır. Bu zafer anıtı Berlindeki *Stosch* koleksiyonındadır. Orada bazı yüzük taşlarında oyun çenberi ile birlikte kuvvet sembolü olan yağ destisi ve defne dalı da görülür⁵. "Trochos" bilhassa delikanlıların lüks spor âleti idi. Ancak bir

⁴ Mart. XIV. 169 (Cf. XI. 21, 2); Cíc. ad. AH. 11. 9) Anthyllos. Oreibasio (Collect. VI. 26); mukayese ediniz: Caveddoni a, a, o. 123.

⁵ Bakınız: Smth, Will. Dictionary of Greek and Roman Antiquities. London 1869. Abbs. 1168.

defa genç bir kızın⁶ elinde oyun çenberini görmekteyiz. Kız kalçasına kadar ulaşan çenberle birlikte yedeceğini (bu krokideki *b* tipindedir) sağ eliyle de üç başaktan ibaret demeti tutmaktadır.. Yaşlıların idmanları için de oyun çenberi “*trochos*” tavsiye edilmektedir. Nitekim eski çağın meşhur hekimi *Hippokrates* (Ap. II. 63. III. 68. 76. *Diates*) ve hekim *Antyllos* idman için gerekli olduğunu yazarlar.

Yukarıdakilere dayanarak, Antik-tedeki “*çingiraklı oyun çenberi*” sporunu, bu günkü basket sporunda olduğu gibi üç sahada tatbik edildiğini görürüz: Gençler için oyuncak; olgun çağda olanlar için sağlık idmanı; sporu meslek edinenler için yarış aracı.

Defalarca tasviri yapılan bir nesnenin bu güne kadar kazılarda bulunmamış olması hayrete şayandır. Bunun sebebini rastlanan demir çenberleri tanınmayacak derecede bozulmuş olmasında aramak gerekir. *Erzurumun İkiztepelere bulunan “Trochos” şimdiye kadar Antikte kalan ilk örnektir..* Onun demir çubuktan yapıldığı ve çingirdak halkaları olduğu yukarıda

⁶ *Dütschke, Hans*, Antike Bildwerke in Oberitalien BD. V.s. 161 u. 402. Leipzig. 1882 de *ESTE*'de bulunan bir Roma çağı mezar taşı nişinde zikri geçen kızın tasviri bulunmaktadır. Sağ eliyle başak demeti ve sol eliyle de çingiraklı çenberi tutar. Yedecek aksi yönde iki bükümlü ve tutacağı ucu düğmelidir. Architravdaki *Ceres* yazısı müahher çağa ait eklemidir. Mukayese ediniz: *Van Hoorn*, op.cit. p. 73, fig. 24.

Oyun çenberi hakkında diğer literatür:

Clayus, Rec.d'ant. I. pl. LXXXI. no. 2; *Winckelmann*, Monum. inéd. pl. CXCVI; *de Laborde*, Vases de Lemberg, II. pl. XLIV; *Pitture d'Ercolano*. II. p. 147; III. p. 73, 79, 181; *Winckelmann*, Descr. des pierres gravées, V, p. 452; *Stosch*, Pierres gr. Cl. V. in, I-4; *Krause*, Gymn. u. Agonistik d. Hellen. II. p. 901. pl. IXb, 25n; *Ponce*, Thermes de Titus, pl. XVII; *De Rossi*, Roma sotterana christ., Atlas pl. XXX-XXXI, 2,3. *Cercle de Bronze orné*, Ann.d. *În.di Roma*, IV, p. 302; *Raoul Rochette*, Mém.de l'Academ des Înscri. et b. I. XIII, p. 633-636.

Gardiner, E. N. *Atletes in the Ancient World*, Oxford. 1930. s. 84, Abb. 55. (boy with hoop) ineres e. attischen, rotfiguren Kylix, ca 500 b.C, Ashmolen Museum, oxford corp. Vasorum. 8.

Reallexikon Vorgeschichte, *Ebert*, Band. II, s. 452 (Drant).

zikri geçen *Materials*'da kesinlikle bildirilinceye kadar kimse açık fikre sahip değildi. Demir çubuğun Yunanlılar tarafından nasıl imal edildiğini araştırma, bu raporun sınırlarını aştığı için sarfı nazar edilmiştir. Ancak Erzurum çenberinin çok sağlam telden çekildiğini söyleyebiliriz. Telin kesit çapı çok düzgün olup demircilikte olağan düzensizliklere hiç rastlanmaz. Çekiç izleri ve bu yüzden olması gereken yassılıklarda yoktur. Telin yüzü bugünkü makine işçiliğinde olduğu gibi düzdür. Çekiçle yapılan tellerdeki tulani (uzunluğuna) çizgiler de yoktur. Ulama noktalarında bağlantı yerleri belli olmadığı gibi kırık yerlerinde bozulma emaresi de görülmemiştir. Şu halde demir çenberin yapımında eski yerli tekniğe sadık kalındığına hükmetmemiz gerekir. Doğu Anadolu ve Trans Kafkasya demirciliğinin anayurdudur. Bu gün de 1.35 m. uzunlukta yekpare tel yapılmaktadır. İkiztepe çenberi en azından iki adet ince ve yuvarlak 70 cm. uzunlukta çubuklarla işlenmiş, bu çubuklar belki de *Alabster* imalinde olduğu gibi döner çarh tezgâhından da geçirilmiştir.

I. no.lu tümülüsdeki defin bakımından, burada oyun çenberinin bulunuşu rutubet yüzünden tamamen çürüyen iskeletin bir gence ait olduğu kanısını verir. Delikanlı sevdiği spor aletleri ve av silahları ile birlikte gömülmüştür. Tarafımızdan açılan diğer tümülüslerin de gençlere ait olduğu sanılmaktadır. Bu ayrıca bahis konusu olacaktır.

Envanter No; 36: Üç dişli *balıkçı çatalı* (trident).

I. numaralı Tümülüsde Envanterde kayıtlı NO 35; IV NO. tümülüsde ise Envanter No. 29 birer üç dişli çataldır. Bu nesnelere mızrak uçları ile birlikte buldukları için önce silâh oldukları sanılmıştı. Zira İskender çağının Makedonya ordusu ile birlikte savaşan Asyalı yardımcı taburlarda da bu çeşit bir silâh mevcuttu⁷.

⁷ İskender İmparatorluğunun sınırlarında grekçe öğrenen yardımcı taburlar yeni kurulan şehirlerde yerleştirilmekte idi. Onlar özel atıcı silâh kullanmakla asıl ordudan ayrılırdı. İskenderin ölümünde Babilde

Sonradan bu nesnelerin silâh olmayıp balık avlamaya mahsus çatal olduğu kanısına varıldı. Aynı vechle birlikte bulunan mızrak uçlarının da birer av silahı olması gerekiyordu.

Çok eski çağlardanberi, Kamber kalesi ile Tümülüslerin bulunduğu yükseklik çevresi *sazlık* idi. Burası ancak 1937 de Karasu (Batı Fırat)ın tanzimi sırasında kurutulmuştur. Eski seyyahların tasvirlerine göre burası av için ideal bir saha idi⁸. Bu suretle İkiiztepenin meraklı demir koleksiyonunda, kamışlıkları bol *ERZN* ovasının av silâhları kalıntıları ile karşılaşıldığına hükmedilebilir⁹. Muhtemelen önümüzde bazı hafif av mızrakları, kuş yakalamaya mahsus bir ağ (veya balık sepeti) ayrıca iki adet balık ve zırhlı kabuklu nehir stakozu yakalamaya mahsus üç dişli çatal bulunuyordu. Nitekim bütün doğal hayat süren kavimlerde bu gün de balık avlamaya mahsus üç dişli çatala rastlanmakta ve Üç diş isabet ihtimalini artırmaktadır.

Antikite'de balığı sancarak yakalamak için kullanılan üç dişli balıkçı çatalına *AKTİDES* denilmektedir. Bu âlet daha ziyade Karadenizin güney kıyılarında kullanılmaktadır. Üç dişli balıkçı çatalının çeşitli kavimlerde biçimi de ayrıdır¹⁰. Gündüz avcılığı için kullanılan çatal ile gece avcılığında ışık yakarak kullanılan çeşidi vardır. Romalılar *TRİDENS*'i den ziyade

Anadolulu reayadan 20.000 kişi yerleştirildi. Onlar dağılı, *KOSSEA*'lilar, *TAPUR*'lardan müteşekkil idi. (Pawlovski, S. 131). Genellikle zırhsız taburlara *Gymenetea* yahut *Gymetae* denirdi.

⁸ Hamit Koşay-Hermann Vary, Die Ausgrabung en von Güzelova. Kampagne 1961 Ankara (Türk Tarih Kurumu 1966). 7 km. güneydeki Güzelova (Tufanç) Kazısında Eski Tunççağı insanları kulubelerini Kamışla örtmüşler ve av ihtiyacını *sazlıktan* sağlamışlardı.

⁹ Artze'nin İbrahim İnal tarafından 1049 da kuşatılmasından sonra yerli ahali karşı dağların eteğinde bulunan müstahkem *Theodosipolis*'e yerleştirildiler. Bu sebeple sonradan şehre *ARZN-I Rum* (Erzurum) dendi. Bütün çevre *KARİN/Karene* adını taşıdı (Kedrenus-Skylitz. II, P. 577, II).

¹⁰ Platon. Soph. 200-220) B. ff.). Vgl. Oppl. hal. 4. 531 ff. 519 ff. "Lexikon der Alten Welt S. 976/7 (1131).

FUSCİNA'yı kullanırlardı¹¹. Ton balığı, gibi büyük balıkların, ahtapotların ve stakozların avında *FUSCİNA* kullanılırdı. *Fuscina*, gladyatörlerin *RETIARİUS* adlı silâhı yerine de kullanılmıştır.

Tümülüs IV:

25 m. çapında, 3.5 m. yükseklikte olan bu tümülüs dere taşları ve kum ile yığılmıştır. Üstten 7 metre karelik bir sahadan inildikte doğu -batı istikametinde giriş koridoru (dromos) ile dipte çift mezar odasına rastlandı. Sıra ile 10 adet yassı 25 cm. kalınlık, 71 cm. genişlik ve 1,5 m. uzunlukta blok taşlar dromos'un kapaklarını teşkil ediyordu. Bunlar iki yanda aynı büyüklükte taşlar üzerine oturtulmuştu. Mezar odalarının kapakları da tonus şeklinde dikkatle yontulmuş ve yan duvarları sıvanmıştı. Mezarlardan güneydekinin dromos ile irtibatı toktu. Kuzeydeki ise bir kapak taşı ile örtülü ve giriş yerine sahipti. Dromosun içi definden sonra soyguncuların girmesini güçleştirmek için kasden dere taşı ve toprakla tıkanmıştı. Bu tedbir yıkılmasını önlemek için de alınmış olabilir.

Kuzeydeki (A) mezar odasında tamam, ancak çok çürük bir kadın iskeleti görüldü. Kafatasının ancak bir kısmı: alt çene (Andibula) kalmıştı. Bahsi geçecek alabaster vazolar bu mezarda bulundu.

Güneydeki (B) mezarında orta yaşlı bir erkeğe ait iskelet karma karışık olarak bulundu. Mezar daha önce açılmış olabirdi.

A mezarında 16 adet sağlam yahut bozuk 16 alabaster vazo, 6 adet pişmiş toprak kulpsuz desti; 2 adet çift kulplu pişmiş toprak kap; 5 adet mızrak ucu; 1 adet üç dişli balıkçı çatalı; bir adet İskender sikkesi (obolos) Güneydeki B mezarında İskeletin dişleri arasında bulundu (Env. 32).

¹¹ Handbuch der Altertums Wissenschaft, S. 529, u. 533. vgl. Böttinger, Amalthea II. 302 ff. ve Wieseler, De vario uso tridentis. Göttingen 1872. Rohde 45. *Oppian*, hal 4.531 ff. f. 519 ff. Halientica 5. (Lehtgedichtex über die Fischerei).

IV No.lı tümülüsdeki alabaster taskaplar:

Alabaster taş kaplar İkiztepede ancak IV no.lı tümülüsde iki grup halinde, kilden yapılmış kaplarla karışık olarak bulunmuştur. *Gibs* yahut "*kalkalabaster*" adı verilen kaplar önce döner çarhta şekillendirilmiş, sonra içi burgu ile oyulmuştur. Toplam (16) alabaster vazodan (8) adedi sağlam olup diğer (4) jı kırık yerlerinden yapıştırılmıştır. Daha dördünün tamamlanması mümkündür. Kırılmanın mezar taş bloklarının fazla ratıp olmasından ileri geldiği anlaşılmaktadır. 1965 yaz ortasında mezar açılırken duvarlar çok ıslak idi. Yumuşak malzeme olan alabasterler bu rutubeti emdiği için çabuk kırılır hale gelmiştir. Bunların duvarla temas noktaları tamamıyla erimişti. Ağız, burun ve omuz kısımlarında da yassılaşıma görülüyordu. Bir tanesinde ancak dip kısmı kalmıştı. Bazı kapların kristalleşme safhasında, boyu boyunca çeşitli mukavemette safhalardan tereküp ettiği aşikârdı.

Genellikle büyük alabaster vazoların daha kolay bozulduğu söylenebilir. Onlar sarıdan koyu esmere kadar çeşitli tonda oldukları için "*sahte alabaster*" cinsindedirler. Bu çeşit *gibs* alabaster'ler en çok Kapadokyada bulurlar. Onlara benekleri dolayısıyla "*Oriental onyx*" adı da verilir. Bu çeşit malzemeden yapılan alabaster'ler rutubeti daha kolay emerler. Biz bu mezar sunularını iki gün kurumaya bıraktık. Buna rağmen nakil sırasında yeterli dayanıklılığı gösteremediler.

Buna rağmen daha dar ve küçük ve beyaz malzemeden yapılan alabaster'ler rutubetten müteessir olmamışlardı. Onlar mermer gibi sert ve hasarsız idiler.

İkiztepe alabasterlerinin yüksekliği 13-33 cm. ve çapları 5-9 cm. arasında değişmektedir. Onların yuvarlak diplerinde huni şeklinde bir delik bulunur. Bu delik, şüphesiz, çömlekçi tezgâhına şekil verilecek malzeme yerleştirilirken gereklidir. Bu küçük ve merkezi burgu deliği 3-9 mm. derinlikte ve 4-8 mm. genişliktedir. Kırık vazoların iç satırlarında, içini boşaltırken

hususla gelen derin yivler açık olarak görülmekte idi. Bu kalem işinden sonra malın içini genişletmek için kiraz büyüklüğünde burgu ucu kullanılmıştır. Alabasterlerin cidarları 0.6 ile 2.2 cm. arasında değişmektedir. En kalın yeri kabın dip kısmıdır. Şişe biçimi taş vazonun baş tarafı ağır gelerek devrilmemesi için dip kasden ağır yapılmıştır.

Ağız kursunun çeşitli tipik şekilleri vardır. Aslında bu kurslar üzerinde kaba alınacak ıtriyat ezilerek özleştirilir. İkiztepe'deki alabasterlerin ancak yarısının düz ağız kursları vardır. Kalanında köşeli ağız halkası taşar. İhtimal buraya bir kapak tıpası yerleştirilmiştir.

Ağız kursu (tablası) kabın büyüklüğüne göre 3.8 cm. ile 5.3 cm. arasında değişir. Ağız tablasının biçimine göre İkiztepe alabaster vazoları iki çeşittir:

a) Ağız tablası üstte olup kenarları yuvarlaktır. Şişkin yahut konik boyun omuzuna doğru genişleyerek uzanır. Boyun deliği daima 1.4 cm. çapındadır.

b) Ağız tablası yukardan köşeli kenarı ile dikey düşer. Ağız halkası silindir boyunun devamıdır. Boyun deliği 1.8 cm. den 2,0 cm. ye kadar değişir İkiztepede büyük hacimli alabasterler bu cinstir.

İkiztepede bulunan alabasterler muhtaddan fazla hacimlidirler. Küçük kaplar tahminen 8 cm. yükseklikte olup nadiren 20 cm. ye ulaşmaktadırlar. İkiztepede istisnai olarak 33 cm. yükseklikte bir kap bulundu. Biçimine gelince, antik çağdaki örneklerinden farksızdır. Vazo resimlerinden anlaşıldığı üzere bu kaplar bir ağ içinde taşınırlardı¹².

Müzelerde genellikle antik çağa ait güzel boyalı alabasterler teşhirdedir. Boyama modası M.Ö. 5. yüzyılda sona erer. M.Ö. 450 den sonra boyalı alabaster bilinmemektedir. İkiztepe'deki de boyalı değildir. Buna rağmen bulunan vazolardan çoğunun omuz ve karın kısımlarında yivli ve kabartmalı süsler vardır. 13 no.lı vazo-

¹² Bossert, Geschichte des Kunstgewerbes. IV. s. 141.

nun ortasında 12 adet oyuk yivler kap muhteviyatına işaret olabilir.

Her alabeserin içinden muhteviyatının cinsini gösteren tortulardan tahlil için örnekler alınmıştır. Bu tortular sarı, kırmızı, esmer ve mavi renktedirler.

Alabaster munhasiren kadınlar tarafından lüks olarak kullanılırdı¹³. Eski Yunan boyalı alabaster'leri kadınların kendi aralarındaki yaşantılarını veya Amazonlardan sahneleri yansıtır. Bunlar; nişan, düğün, kızların "Tanie" takdimi ve geline taç takılması gibi konulardır. Alabaster aynı zamanda geline sunulan hediyelerden olup ölümünde de mezarına konur. Bu yüzden alabaster vazolar ancak kadın ve kız mezarlarında bulunur. Ölüye sunulan yağları ihtiva eder. Vazo resimlerinde bu defin merasimi de gösterilmiştir¹⁴.

Erkeğe has bir küçük küre biçimi "Aryballos" adı verilen kap, içine kokulu yağ doldurularak ahirette kullanması için "Strigilis" adı verilen pehlivan sıyrgısı ile birlikte sunulur. Bir çok vazo resimlerinde erkekler ve daha çok güreşçiler kuşaklarında bu küre biçimi kap ve sıyrgı asılı olarak görülürler. Erkeklerin mezarında bu çeşit sunu, kadınlarda ise onların itriyatını saklamaya yarayan "Alabastron" bulunur. Alabaster taşının muhteviyatını taze tuttuğuna da işaret etmeliyiz.

Alabastron sözünün etimolojisine geline, bu hususta fikir ayrılıkları ile karşılaşırız. Daha ziyade onun yapıldığı malzeme üzerinde durulmuş ve kökü doğu dillerinde aranmıştır¹⁵. Ancak şimdiye ka-

¹³ Brueckner, Athenische Hochzeitsgeschenke. A. M. 1907, s. 79 ff.

¹⁴ Angermeier, Hans Eberhard, "Das Alabastron" (Ein Beitrag zur Lekythen-Forschung). Dissertation der Philosoph. Fzkultat Gieszen 1936.

¹⁵ Şimdiye kadar bu tez isbat edilememiştir. Alabaster'e Sumerler: gis şer gallu, Gişşirgal, şirgal-şerler. Bunlar Lagaş kralı Gudea'da geçer. Sumerler bu sözü, Şir- dağlar ve Uringiriaz-yukarı deniz (KAT. 15, 190) ile açıklarlar. Asur çağı Akadca'sında *Muli* dağlarındaki *paru tûdır*. (Mukayese: Meissner, OLZ 4. 1912. 145-149). Bu dağların hepsi Doğu Anadolu da aranmalıdır. Dr. H. Vary, Grundris der Vor-und

dar tatmin edici bir sonuca ulaşlamamıştır. Daha ziyade bu yunanca "a labas" kulpsuz sözü ile ilgisi olabilir. Eski Mısırdan *Alabastron* M.Ö. üçüncü bin yıl devresinden itibaren bilinmektedir. Resimler onun bir ağ içinde taşındığını gösterirler¹⁶. M.Ö. 7 nci yüzyılda Mısırdan (Geometrik çağdan sonra) Yunanistana ulaşır. Asur alabaster vazoları da tıpkı portakal biçimindedir (Bakınız: Kral Asarhadon yazıtı, RLV. bd. 12. Taf. 10/b. İstanbul Müzesi NO. 4620).

Alabaster taşının basit aletlerle içi oyulabilirse de bu meta her devirde kıymetli olduğu ve değerli itriyatı muhafazaya tahsis edildiği için işçilikte üstün itina gösterilmesi gerekmektedir. İçini oymada özel bir çeşit burgu kullanılmıştır. Burgunun ucunda obsidiyenden sert ve kaba köşeli bir başlık bulunmaktadır. Bu âlet belki de maden idi. Eski Mısır imparatorluğundan kalan (takriben M.Ö. 2500) bir resim taşın oyuluşunu göstermektedir¹⁷. İşçi sol eli ve bir kabza yardımı ile burguyu aşağı tazyik eder, Kabzanın altında bağlı iki taş yardımı ile burgu harekete geçecek hale getirilmiştir. Usta sağ eli ile taşı vurarak burguyu döndürür. Bir hieroglif işaretinde oturan ustanın sol taraf başı hizasında burgunun başı ile ne biçimde olduğu görülmektedir. "hm" olarak okunan bu hieroglif daha da basitleştirilmiştir.

Kaidesinin yuvarlaklığı yüzünden Alabaster vazoların bir bölmeli rafa yerleştirilmesi gerekmektedir. Bunun için çok eskiden Yunanistanda *Alabastratek* adı verilen ağaçtan yapılmış bir tuvalet sandığı kullanılmıştır. Sandık genellikle üç vazo alır. Sandığın şekli vazolardaki resimlerden bilinmektedir. Bu sandığın iç tertibatı

Frühgeschichte Ost-Anatoliens und Transkaukasiens adlı eserinde (Henüz basılmamıştır) bu konuyu eleştirmektedir.

¹⁶ Elinders Petrie W.M. and Ernest Mackay, Britis School of Archeology in Egypt, Heliopolis. Kafr and St.urafa. London 1915. Taf. XLV. Nr. 33.

¹⁷ Maspero, Le Musée égyptien. III. 1915. Levha 22. ve RLV. XII S. 400, tafel 96. Ayrıca, AZ 35, 1897, s. 107; Bissing, Steingefässe. 1907. sI ff.

hemen kimyagerlerin kullandığı deney ayaklarını andırır¹⁸.

Mezar hediyeleri kaldırılırken, 18 no.lu kulpsuz vazonun altında yapışık tek yüzlü, 8 cm. genişlik ve 1 mm. kalınlıkta ağaç kalıntıları dikkati çekti. Ağaç ince benekli bir çift ince ve uzunca kontrplagi hatırlatıyordu. Duruşları vazonun karın altına doğru meyilli ve II, 14, 19, 15 numaralı vazolarla aynı istikamette idi. Bu durum ağaç parçalarının *Alabastertek* = Alabaster çekmecesine ait oldukları kanısını uyardı. Aksi takdirde dört vazonun çekmece içinde serbest yerleştirilmiş olması gerekirdi. 10 ve 12 numaralı vazolar çekmece de meyilli olarak duruyorlardı. Vazolar arasında ince ağaç tozları belli idi. Bunlar tahlil için Üniversite laboratuvarına gönderildi.

İKİZTEPE 1965, TÛMÛLÛS IV. MEZAR B. ENVANTERİ

(Envanter numarası, malzeme, renk ve ölçü, bezek ve biçim)

1 – beyaz kalkalabaster. Sarıdan kırmızıya kadar benekli ve damarlı. Yük. 25, 7 cm.; beden yük. 20,5; cidar kalınlığı: 0,8; en büyük çapı: 6,3; ağız tablası çapı: 4,3; boyun deliği: 1,5 ; boyun çapı: 3,1; dip burgu deliği: 1,1; derinliği 0,8; yuvarlak ağız tablası üstündeki halka: 2,6; Ağız yukarı doğru incelik. boyundaki şişkinlik iki yivli. Kaideye yakın iki yiv arası 0,45 cm. aralıklı. Boyun bezegi ile kaide bezegi arasındaki açıklık: 18,7 cm. Hasara uğramıştır.

2 – Krem beyaz alabaster (kalk-alabaster) Çok sert ve lekesiz. yük.: 30,5; beden yük.: 27, (cidar kalın.: 0,8; en büyük çapı: 6,15; ağız tablası çapı: 4,0; ağız burgu deliği: 1,4; ağız çapı: 2,6; kaide çapı: 1,3; derinlik: 0,9; Ağız tablası düz, boyun şişkinliği yukarı doğru inceliyor. Omuzda yiv halkası var. Onun üstünde boyun yerleş-

miştir. Diğer süsü yok. Kaide sahnında rutubetten az erime var. Diğer hasar yok.

3 – Beyaz kalkalabaster. Kırmızımsı damarlı. Oldukça sert.yük.: 21,7; beden yük.: 15,9; cidar kalın.: takriben 1,0; en büyük çapı: 5,6; boyun deliği: 1,4; boyun çapı: 2,6 ; ağız tablası çapı: 4,0; kaide deliği ölçüsünü tesbit imkânsız.

Yuvarlak ağız tablasında 2.3 çapında yassı huni biçimi delik var. Şişkin ve yukarı doğru incelen boyunda dört yiv arasında üç kabarcık 1,0 cm genişliktedir. Dibe yakın aynı bezekler tekrarlanmıştır. Her iki bezek arasındaki mesafe 13,8 cm.

Dip yumrusu rutubet yüzünden alt bezeğe kadar gayip olmuştur. Başka hasar yoktur.

5 – Beyaz kalkalabaster. İri kristallaşma ve yumuşak. Yük.: 23,7; beden yük.: 21,9 cidar kalın.: 1,6-2,0 arası; büyük çapı: 7,1; boyun deliği: 1,7; boyun kalınlığı: 2,7; ağız tablası çapı: 3,8; kaide deliği tesbit edilememiştir.

Ağız tablasının üst ve alt yönü düz; köşeli ağız halkasının dışardan çapı: 2,7; boyun silindir biçimi ve keskin oturtulmuştur. Omuzlar iki yivli, olup diğer bezeği yoktur.

Bilhassa ince boyun kısmı olmak üzere çok hasar görmüştür. 2 adet büyük küçük parçaya bölünmüştür, restore edilebilir.

6 – Beyaz lekesiz kalkalabaster oldukça sert. yük.: 30,5; beden yük.: 26,7; cidar kalın.: 1,0; büyük çapı: 7,0; ağız tablası çapı: 4,6; boyun deliği: 1, 4; boyun çapı: 3, 4; kaide deliği: 1,0; derinliği: 0,6;

Ağız tablası yuvarlak, şişkin boyun yukarı doğru incelmekte ve şişkin yere oturmaktadır. Omuzda 0,6-0,4 mesafe ile ayrılan yivli bezekler var. Onların altında şişkin kabartı halka, yekdiğerinden 0,4-0,3 aralıklı yivlerle bezekli. Üsteki ve aşağıdaki bezekler arası 17,0 cm. dir. Vazonun aşağı kısmı meyilli kırık olup yapıştirilmiştir.

7 – Sarıya çalan beyaz kalkalabaster. Kırıktır. Yük.: 33,9 (İkiztepede bulunan en büyük vazo. Beden yük.: 30,0; cidar

¹⁸ Daremberg-Saglio, Dictionnaire des Antiquités, 177, fig. 207, 208. nach Millingen, Peint de vases pl. 58; Mukayese ediniz: Ussing, De nominibus vasorum, Hauniae 1844, Krause, Angeiologie, Halle 1854. Pinaothek in München pl. XCXV.

kalın.: 1,6 dan 2,4 kadar değişir. En büyük çapı: 9,8; ağız tablası çapı: 4,9; boyun deliği: 2,0; boyun çapı: 3,6; kaide deliği tesbit edilememiştir.

Ağız tablası düz ve aşağı meyilli düşük; yüksek ve köşeli ağız halkası dışardan 3,6 çapında; boyun keskin oturtulmuştur, silindir biçimindedir. Hiç bir süsü yoktur.

Duvarla teması olan ağız tablası rutubet yüzünden kısmen erimiştir. Kaidesinin her yönü bozuk ve kırıktır.

8 - Krem rengi kalkalabaster. Bulutların kenarında görüldüğü gibi kırmızı damarlı. İri kristalleşmeye rağmen sert. Yük.: 33,4; beden yük.: 30,8; cidar kalın.: 2,2; en büyük çapı: 8,6; ağız tablası çapı tahminen: 4,7-8,6; boyun deliği: 1,9; boyun çapı: 3,3; kaide deliği: 0,7; ve aynı geişlikte.

Ağız tablası düz meyilli, yüksek köşeli ağız halkasının dışardan çapı: 3,3 boyun keskin oturtulmuş ve silindir biçimindedir. Hiç bir süsü yoktur. Ağız tablası ve boyun köşede rutubetle temas neticesi dikine erimiştir. Ayrıca yatay kırık yeri vardır.

9 - Kırmızıya çalan krem renkli kalkalabaster. Yük.: 25,4; beden yük.: 19,5; boyunda cidar kalın.: 0,65; en büyük çapı: 5,8; ağız tablası çapı: 4,4; ağız deliği: 1,5; boyun çapı: 2,8; kaide deliği: 0,8; derinlik: 0,6.

10 - Yuvarlak ağız tablası şişkin bir halka üzerine oturtulmuştur. Boyun hafif meyilli, omuzda yekdiğerinden 0,2 ayrıntılı çift yiv vardır. Onun altında dört adet 0,3 genişlikte kabartı daireler yekdiğerinden 0,1 genişlikte yivlerle ayrılmıştır. Kabartıların hemen altında 2 adet 0,1-0,3 mesafeli yivler vardır. Omuzdaki ve kaide-deki bezekler arasında 15,0 mesafe vardır. Ağız tablası, boyun ve omuz duvardaki ıslakla temas sonucu yarı yarıya erimiştir.

11 - Beyaz kalkalabaster iri kırıtalleşme yüzünden çok yumuşak, beneksiz. yük.: tahminen 27,0; beden yük.: 22,8; en büyük çapı: 6,0; cidar kalın.: 1,8-2,0 arası; ağız tablası çapı: 4,2; boyun deliği: 1,4; boyun çapı: 2,7; kaide oyuğunu ölçmeye

imkân yok. Ağız tablası düz, köşeli ağız halkası kırık; boyun silindir şeklinde. Omuz yekdiğerinden 0,4 mesafeli 2 yiv ile muhkem surette oturtulmuştur. ıslaklık yüzünden çok bozuk, uzunlamasına başka yerden yassılaştırmış ve kırılmış olduğundan restore edilemez. Karın çapı alınamamıştır. Kalanı 8 kırık parçadan ibarettir.

12 - Beyaz kalkalabaster. Üzerinde gri noktalar halinde gölgelenme var. (İkiztepede en iyi durumda olan vazodur). Yük.: 23,7; beden yük.: 17,5; cidar kalınlığı: 0,6; en büyük çapı: 4,8; ağız tablası çapı: 4,0; boyun deliği: 1,4; boyun çapı: 3,6; huni biçimi kaide oyuğu 1,0; genişlik ve derinlikde. Ağız tablası yuvarlak; uzun boyun şişkin olup yukarı doğru incelmekte; bedene muhkem oturtulmuştur. Omuzda yekdiğerinden 0,4 mesafede 3 yiv var. Kaide de yekdiğerinden 0,6 mesafeli 2 yiv var. ıslaklıktan hiç müteessir olmamıştır. Ağız tablası bir yerinden hafifce kırıktır. Malzeme muhtemelen mermer'dir.

13 - Beyaz kalkalabaster. Üzerinde açık gri benekler var. sert madde. Yük.: 23,1; beden yük.: 20,0; cidar kalın.: 0,7; en büyük çapı: 6,2; kaide deliği: 1,0; kaide derinlik ve genişlik: 0,4. cm.

Ağız tablası yuvarlak, boyun dipte şişkin olup yukarı doğru incelmektedir. Boyun diğer vazolarda olduğu gibi oturtulmuştur. Omuzda diğer vazolarınkinden daha yüksek yerleştirilmiş beş yiv vardır. Bu yivlerden üç tanesinin aralarındaki mesafe 0,5, diğer ikisi arasındaki mesafe 0,2 dir. Vazonun ortasında yekdiğerinden 0,5 mesafe ile üç yiv vardır. Dipte ise yekdiğerinden 0,5 mesafe ile iki yiv vardır. Yukardaki bezeklerle aşağıdaki bezekler arasındaki mesafe 7,0 dir. Aşağı kısmının bir yanı yassılaştırmış, dip kısmı ise ıslaklık yüzünden eriyip kaybolmuştur.

14 - Açık gri kalkalabaster. Bazı yerleri beyaz lekelidir. Yük.: 23,9; beden yük.: 20,5; cidarı: 1,12; en büyük çapı: 8,4; ağız tablası çapı: 5,1; boyun deliği: 1,4; boyun çapı: 3,6; kaide deliği 0,2 derinlik ve genişliktedir. (Bu vazo İkiztepede bulunan vazoların en küçüğüdür).

Ağız tablası yuvarlak olup 3,2 çapında olup yivlidir. Boyun hafif konik olup bedene oturtulmuştur. Omuzda yekdiğerinden 0,3/0,5/, 0,4 mesafe ile dört adet yiv vardır. Kaide de ayrıca yekdiğerinden 0,5/0,4 mesafe ile üç yiv vardır. Yukardaki bezekle aşağıdaki bezek arasındaki mesafe 14,3 cm. dir. Kaide zemindeki ratıp taş temel ile temas yüzünden kısmen erimiştir. Genellikle ağır ve torba biçimlidir.

15 – Beyaz kalkalabaster, sarı lekeli çok yumuşak. Yük.: 33,0; beden yük. 30,0; cidar kalın.: boyunda 1,0; en büyük çapı: 8,5; ağız çapı: 5,3; boyun deliği: 1,9; boyun çapı: 3,3; boyun uzunluğu: 3,2; kaide deliği ölçüsünü tesbit imkânsız.

Ağız tablası düz, aşağı meyilli: yüksekçe ağız halkasının dışardan çapı: 3,3; ağız halkasının ağız tablası ile birlikte yük.: 1,4; boyun silindir biçimi olup sonradan oturtulmuş değildir. Kaidesi eksik. Omuzda iki yiv yekdiğerinden 3,0 mesafeli. Diğer süsü yoktur. Vazo çok yerinden erimiştir. Alt yarısı 25 kırık parçaya bölünmüş.

20 – Lekesiz beyaz kalkalabaster. Yumuşak. Yük.: 27,2; beden yük.: 25,0; boyunda cidar kalın.: 0,8; kaide'de cidar kalın: 2,2; en büyük çapı: 7,8; Ağız tablası çapı: 4,2; boyun deliği: 1,5; boyun uzun.: 3,5; boyun çapı: 3,2; yarım küre biçimi; kaide deliği 0,8; derinlik ve genişlik aynı.

Ağız tablası düz ve meyilli; alçak ve köşeli ağız halkası genişliği ve dolayısıyla boyun çapı: 3,2; boyun silindir biçimi olup oturtulmuş değildir. Hiç bir süsü yok.

Bu vazo yatık düştüğü ve her yanı zemindeki ıslaklıkla temasda olduğu için en çok bozulanıdır. 27 kırık parçanın restore edilmesi imkânsızdır.

22 – Lekesiz beyaz kalkalabaster. İnce kristalleşmiş olup serttir. yük. 13,6; beden yüksekliği: 11,9; boyun cidar kalın.: 0,6; en büyük çapı: 6,5; ağız tablası çapı: 2,7; boyun deliği: 1,5; boyun çapı: 2,5; boyun yüksekliği: 11,9; boyun cidar kalın.: 0,6; en büyük çapı: 6,5; ağız tablası çapı: 2,7;

boyun deliği: 1,5; boyun çapı: 2,5; boyun uzun.: 0,7 kaide deliği: 0,4; derinlik ve genişlik aynı.

Bu vazo şekil bakımından diğer vazalardan ayrılan tek eserdir. Bomba biçiminde olup ağız tablası yok ise de tipik boyunu vardır. Ağız düzlüğü üstünde 0,1 yükseklikte ve 0,2 genişlikte şişkinlik vardır. Boyun temeli altında iki yiv yekdiğerinden 1,0-1,2 mesafededir.

Aşağı kısmında yekdiğerinden 0,6 mesafede iki yiv bulunmaktadır. Kaide 0,4 yükseklikte bir ayakçık üzerinde oturmaktadır. Bu ayakçık boyunda olduğu gibi 2,5 çapındadır. Küçük kaide altlığı bombelidir. Kaide deliği küre biçimindedir.

Kaide'de rutubetle temas neticesi az miktarda erime olmuştur.

25 – Lekesiz beyaz kalkalabaster. İnce kristalleşmiş olup serttir. Bu eser mezar dışında bulunmuştur.

Yük.: 33,0, beden yük.: takriben 30,0; cidar kalın.: 2,7-3,6 arasında değişir. En büyük çapı: 7,0; ağız tablası çapı: 4,5; ağız deliği: 1,6; Boyun çapı yukarda: 3,0; boyun uzunluğu: 4,3; kaide huni biçimi ve 0,7 derinlikte. 3,0 genişlikte.

Ağız tablası hafifçe yuvarlak olup üstüne 0,7 genişlik ve 0,3 yükseklikte ve dışardan 3,0 çapında köşeli bir ağız halkası oturtulmuştur. Kesitte ağız halkasının boyunun uzatması olduğu görülür. Boyun silindir biçimidir.

Bu eserin ancak boyun ve kaide kısmı kalmıştır. Malzemesi sert olmasına rağmen muhtemelen düşen taşlar yüzünden kırılmıştır. Üstünde her hangi bir bezeğe rastlanmaz.

IV no.lı tümülüsde bulunan pişmiş toprak kaplar:

Bu eserler alabaster vazolar arasında ve birlikte bulunmuşlardır.

4 – kulpsuz pişmiş toprak testi 32,0 cm. yüksek (takribi) kırık 4 parçadır.

10 – kulpsuz pişmiş toprak kap. 26,0 cm. yük. İki parça olup tamamlanmıştır.

16 – kulpsuz pişmiş toprak kap. 26,5 cm. tam.

17 – kulpsuz pişmiş toprak kap. 28 cm. yük. boyun, karın ve ağızda boya şeridi var.

18 – kulpsuz pişmiş toprak testi. 43,0 cm. yük. tam olup boynu altı ve karın üstü boya şeritli.

19 – kulpsuz pişmiş toprak kap, beş parça halinde kırık.

21 – çift kulplu pişmiş toprak vazı. Beş parçadan ibaret.

23 – çift kulplu pişmiş toprak vazı. 22,0 cm. yük. tamdır.

24 – çift kulplu pişmiş toprak vazı. 22,0 cm. yük. tamdır.

IV numaralı tümülüsde bulunan demir av silâhları:

26 – demir mızrak ucu (zıpkın) uz.: 16,0 cm. En.: 3,5 cm. tamdır.

27 – demir mızrak ucu (zıpkın) uz.: 1 cm. En.: 1,8 cm. bozulmuş.

28 – demir mızrak ucu (zıpkın). Uzun.: 10,5 cm.; en.: 2,0 cm. Ortasından aşağı ucu eksik.

29 – Üç dişli demir zıpkın (trident) balıkçı çatalı. sap çapı: 2,0 cm. uzun. 8,5 cm. iki uç arası: 7,0 cm. çok harap.

30 – demir mızrak ucu (zıpkın) uz.: 12 cm. çok harap.

31 – demir mızrak ucu kovan kısmı: 5,0 cm. çok harap.

I. No.lı tümülüsde demir av silâhları bahsine bakınız.

IV no.lı tümülüsde bulunan İskender sikkesi:

32 – gümüş İskender sikkesi (obolos). çapı: 1,1 cm.. Bir yanı İskender başı resmi, bir yanında Zeus bir tahta oturmuş, sol elinde asa, sağ elinde kartal ve kenarda Yunan harfleri ile “Alesander” yazılı. Kenarı kılıçla kertilmiş. B mezarında iskelet dişleri arasında bulundu.

TUMULUS V:

Daha önce açıklanan Tümülüs IV. in güney batısında, çevresindeki tarlalardan 3 m. yüksekliktedir. Temelde çapı 13 m.

olup temamiyle kum yığındır. Daha önce soyulmuştur.

Mezar odasının yapısında taş, kerpiç ve hatıl kullanılmıştır. Mezarın üstü kille örtülüdür. Tepe kum yığından ibaret olduğu için, kazma -kürek temas eder etmez derhal öğrenmektedir. Ana toprağa kadar emniyetle inebilmek için madencilerin yaptığı gibi özel tahkimatla çalışmak yahut tekmil tepeyi dağıtmak gereklidir.

Mezar soyucular küçük bir sahayı açmakla yetindikleri için, tepede 2-3 metre derinlikte bir huni teşekkül etmiştir. Bu yüzden de asıl mezarın üstüne çığ gibi kum dökülmüştür.

Tepede 50 cm. derinlikte bulunan ve gelişigüzel gömülen insan iskeleti kazaya uğrayan soyguncuya yahut Türk-Rus savaşında düşen bir askere ait olabilir. 1876 yılında zikri geçen tepelerin şiddetli savaşlara sahne olduğu ve Rus generali *Paskieviç*'in “Kamber çatışması” diye adlandırılan savaşta, dağlarla bataklık arasındaki alandan geçerek batıyı zorladığı bilinmektedir.

Tumulus V. kazısına 8 Temmuz 1965 de başlandı ve 5 gün sürdü. Bu tumulusdeki kazıyı Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi antropoloji bölümünden öğrenci Gerçek Saraç idare etti. Yedi işçi çalıştırıldı. Kazıya tepedeki huni biçimi çukurdan başlandı ve 1.80 m. de mezarı örten hatılların parçalarına rastlandı. Burada Hellenistik çağa ait bir kap bulundu. Üçüncü gün soyguncuların hatılları kırarak mezara ulaştıkları kesin olarak tesbit edildi. Kenarlardan akan kumlar kazıyı güçleştirdiği için saha üstten genişletildi. Mezarı çerçeveyen 8 × 2 m. kerpiç duvarı iki sıra taş temel üzerine oturtulduğu, ölü gömüldükten sonra mezarın önce hatıl sonra da killi toprak tabakası ile örtüldüğü tesbit edildi. Tumulusun esas yüksekliğine göre, mezar odası 3.75 m. derinlikte idi. Karıştırılan iskeletin ancak bazı parçaları kalmıştı. Soyulan hediyelerden bir kaç hüllüyat parçası ile paslı bir drahma bulundu. Toprakla dövülmüş sert döşmeden sonra kazıya son verildi.

Tumulus V.de rastlanan eserler:

Envanter 41: “Omega” biçimi amü-
letli (muskalı) askı. 15 cm. çapındaki
değermi düz altın safihenin ortasına 1 mm.
genişlikte iki ucu kıvrılmış yine altından
bir sembol oturtulmuştur. Sembol değermi
safihaya üç yerinden lehimlidir. Askı-
nın tepesinde yassı bir kulpu vardır (bak.
resim). Bu eser 3 m. derinde ve mezarın
güneyinde kil döşeme üzerinde bulunmuş-
tur. Çeşitli zamanlarda ve çeşitli ülkelerde
koruyucu sembol olarak kullanılan “ome-
ga” biçimli askı üzerinde çalışanlar bunun
ESKİ DOĞU menşei üzerinde müttetik-
tirler:

Henry Frankfort'a göre bu sembol
Eski Doğuda ana tanrıça *NINTU* (Doğum
ilahesi)ne işaretir¹⁹.

Eski Mısır İlahesi *Hathor*'ın “Hathor
wig = Hathor perokesi”: yanlara dökülen
kıvrık zülfle nihayet bulan saç kıyafeti
Omega sembolunu yansıtır.

Bu saç kıyafeti Mezopotamyada Mı-
sırdan önce de revaçta idi. *Ilse Fuhr* 1967
de çıkan eserinde²⁰ zikri geçen saç kıya-
fetini Önyasya “*Çıplak Tanrıçası*” ile ilgili
görmektedir. Çifte helezon sembolini ta-
şıyan analar, erken ya da hatalı doğumdan
kendilerini masun sayarlar.

Eski Almanyada *Wettersfelde*'de bu-
lunan, Güney Rusya menşeli hazinenin
kısa kılıç (Akinakes) kabzasında da Omega
biçimli semboller vardır. *Wettersfelde* ha-
len Polonya toprağında *Nieder-Lauzitz*'de
bulunmaktadır. Eserler ise Berlin de olup
foto kopyasını Mainz Merkez Müzesin-
den *Dr. Schaff* lutf etmiştir²¹. Omega bi-

¹⁹ Frankfort, Henry, The art and architecture of
the ancient Orient, pl. 58 C. S. 57.

Bittel, Kurt, u. Güterbock, H., Kleinfunde aus
Boghazköy, pl. 2. 3.

Akurgal Ekrem, Späthitischè. Bk. Fis. 279.

²⁰ *Fuhr Ilse*, Ein orientalisches symbol. Bemer-
kungen zum sogenanten Omegaförmigen Symbol und
zur Brillenspirale. Wiesbaden 1967. Harrasowitz. 149
Seiten mit zahlreichen Abb. und 8 Tafeln.

²¹ *Furtwaengler*, Der Goldfund zu Wetterfelde. 43.
Programm zum Winckelmannsfeste Berlin 1883. S.
1-52 (mit 3 Taf.)

Malinowski, Iadeus; Interpretationsmöglichkeiten,
der skythischen Goldfunde von *Witaszkowo* (Wetters-
felde). Arbeit- und Forschungsberichte zur sach-
schen Bodendenkmalspflege. Band 16/17 Berlin 1967.

çimli sembole Kafkasyada, Truvada ve
Kıbrısta da rastlanılır²².

Envanter 43: Altından kıymetli taş kaş-
lıhilâl biçimi ve üç adet sarkmalı gerdan-
lık veya küpe parçası. Askı ve taşın çev-
resi ince telle işlenmiş. Antikitede yakut,
hamatite, şirpençe (carbonacle) taşı amület
olarak muteberdi. Bu taşlar onları taşıyanı
sihirden, vebadan, açlıktan, yıldırımdan ve
ateşten koruduğuna inanılırdı. Tıpta, toz
haline getirilmiş yakut kanı durdurmada
kullanılırdı. Mide hastalıkları için, içinde
yakut yıkanmış su içirilirdi. Burada dikkati
çeken bir husus da hilâl biçimi askıya
ayrıca üç adet sarkmanın (kurs biçimi
safiha) takılmış olmasıdır.

Hiristyanlıktan çok önce de “*teslis*”
(trinité) kutsal bir semboldi: Klasik mito-
lojide üç başlı *Zeberus* (köpek), üç *Furi*'ler
(intikam ilâheleri, üç *Grazia*'lar (dilberlik
İlâheleri), üç *Harpi*'ler (yırtıcı canavar ka-
dınları), üç *Gorgon*'lar (saçları yılanlardan
mürekkep, bakışları ile taş etme kudreti
olan korkunç kadınlar) v.b. bu cümle-
dendir.

Yunanlılarda ve Romalılarda 3, 9, 12
nin sihri kudretine inanılırdı. Onlar bunu
Sumerlerden ve Babillerden almışlardı.
Orada “*doudezimal(12)*” ve “*Sexagesimal*
(60) sistem cari idi. Ana sayılar $7 + 5 = 12$
ve $12 \times 5 = 60$ ad edilirdi. Bunlara (do-
ğum, hayat, ölüm; ruh, beden, fikir; baş-
langıç, orta, son; çocuk, adam, ihtiyaç”
üçlü telakkilerini de ekleyebiliriz.

Bakınız: *Budge Amulets* (Jg. 13. S. 310,
314, 322, 326.

Blümner, Hugo, *Gewerbe und Künste*
der Griechen und Römer. 3. Band, 1884.

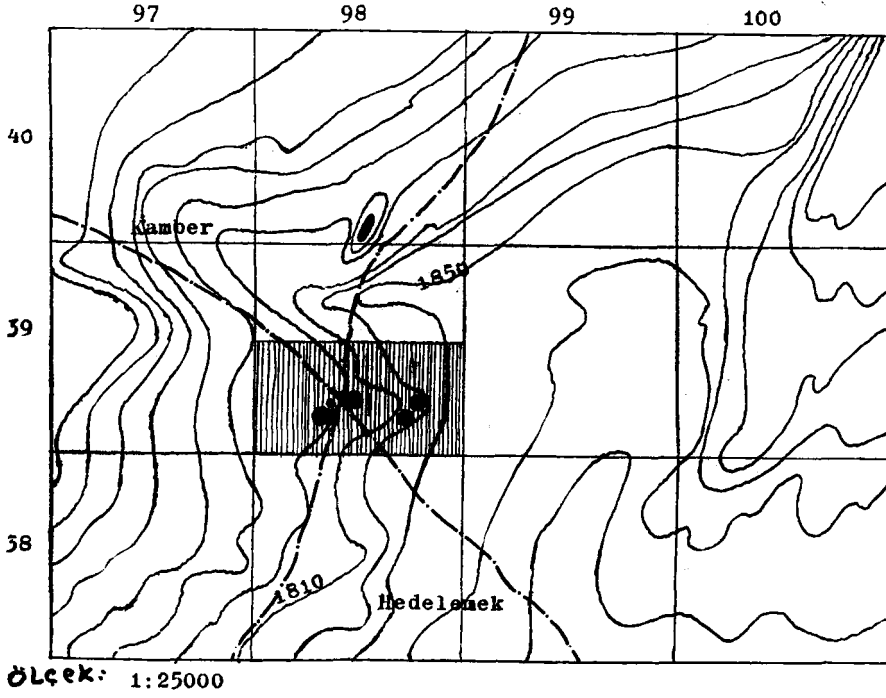
Envanter 42: 4 mm. çapında çok küçük
altın süs tanesidir.

Envanter 44, 45, 46; akik damla ve
boncuklardır.

Envanter 47: gümüş çok paslı “*tetra*
drahama”.

²² *Schaeffer, Claude*, F. A. Stratiiraphie comp-
zrée et Chronologie de l'Asie Occidentale. London
1948, S. 503, Fig. 277. *Bossert, H.* Altanatolien. S.
II/56, 404 (Gelb bu işareti bir kürrresi Amphorda
hieroglif sanar).

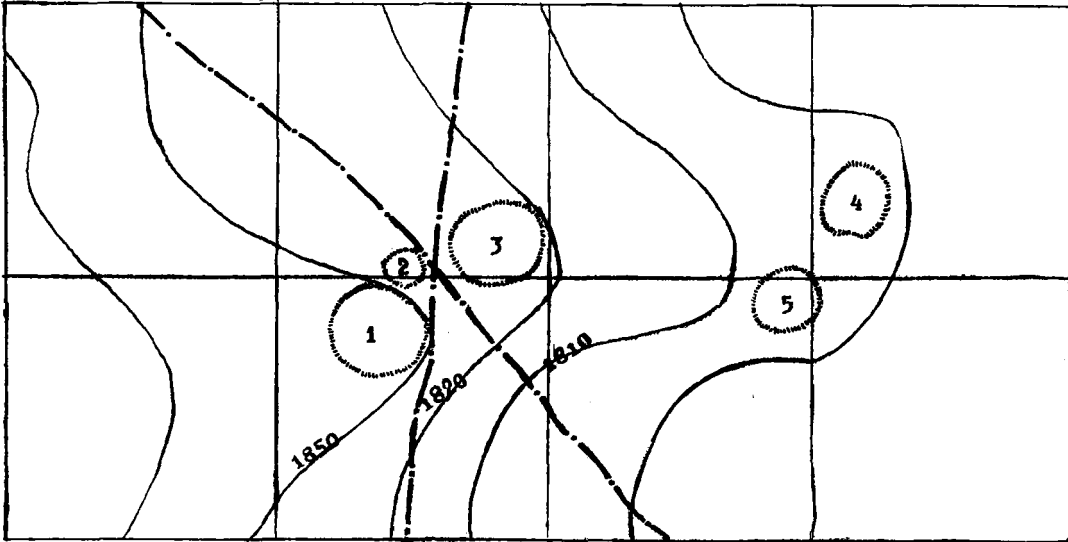
TORTUM H 46 - 0 4

İKİZTEPE'LER

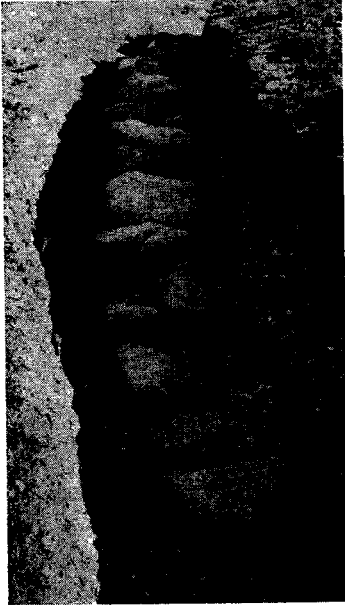
Ölçek: 1:6250

THE MOUNDS

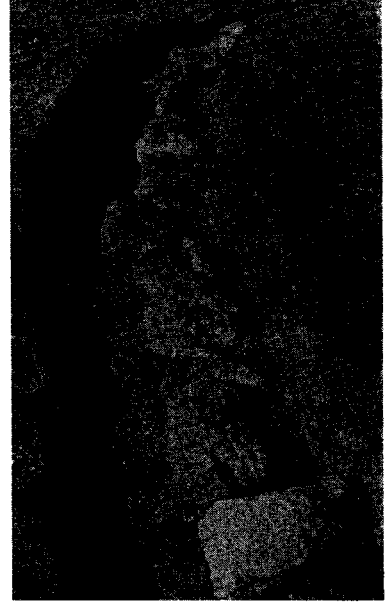

A

B

C

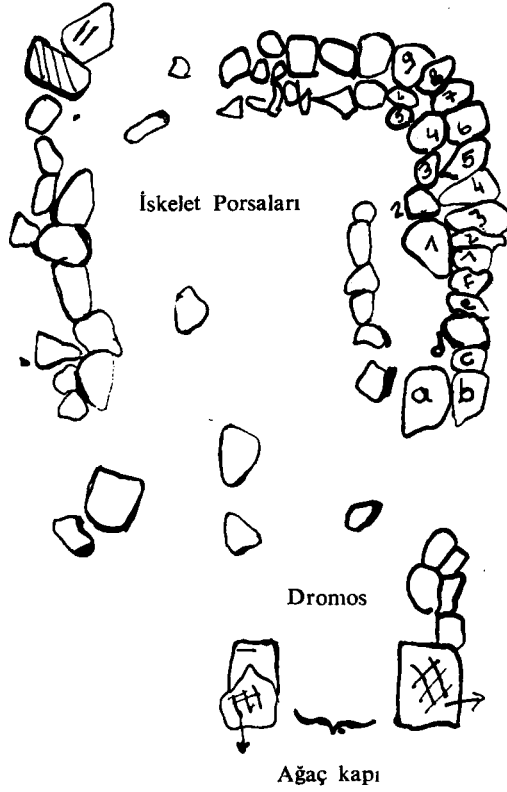
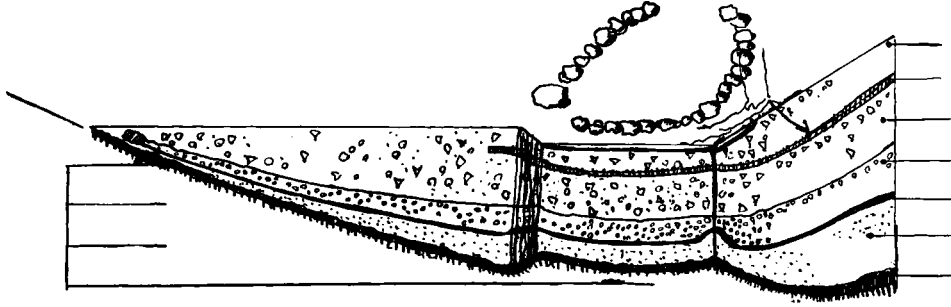
A, B, C = Tümüls I'i halka biçimi çerçevliyen taş dizi

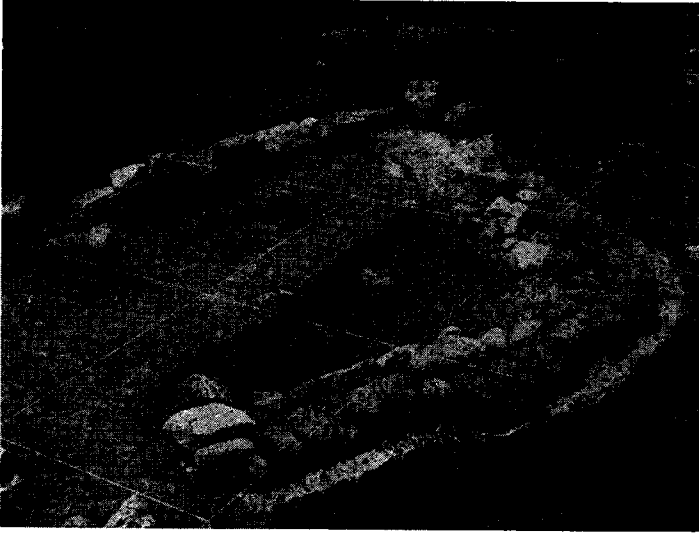
İkiztepler Tümüls I açılırken.

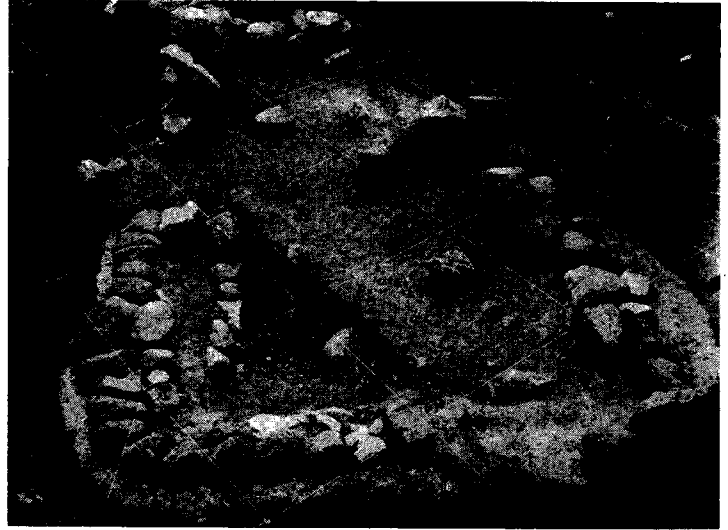
İkiztepe'lerde kazıyı yapanlar

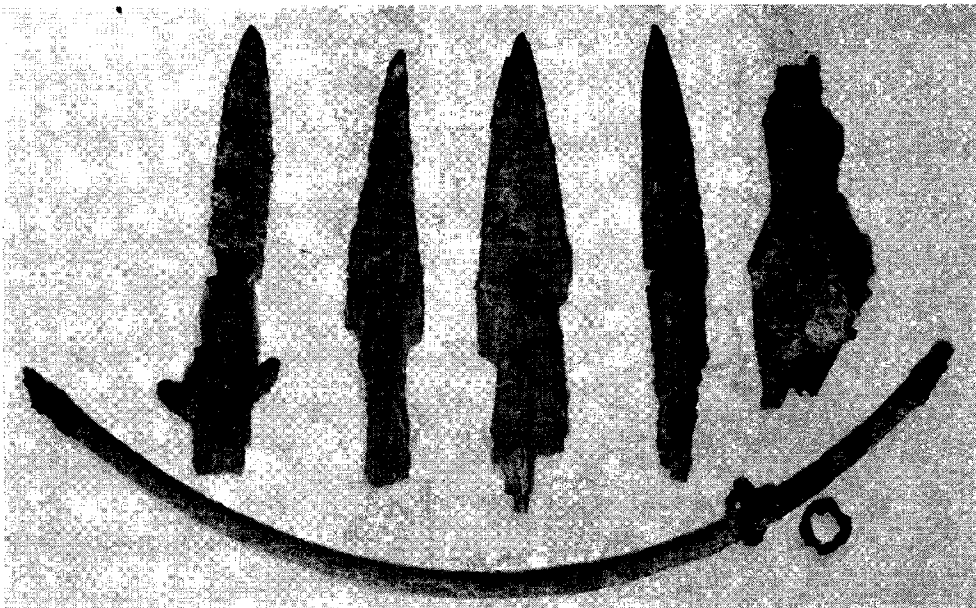
Tümülüs I mezar krokisi

Tümülüs I mezar odası genel görünüşü.

Tümülüs I, mezar odasından detay

35

37(a)

36

39/40

38

35 a (halka)

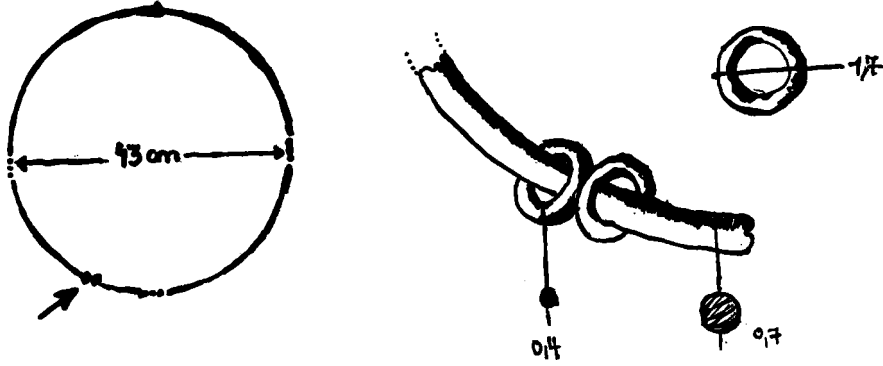
Tümülüs: I.

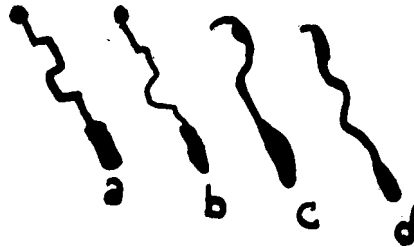

İkiztepe Tümüls I deki mezarın iki büyük taş arası medhali

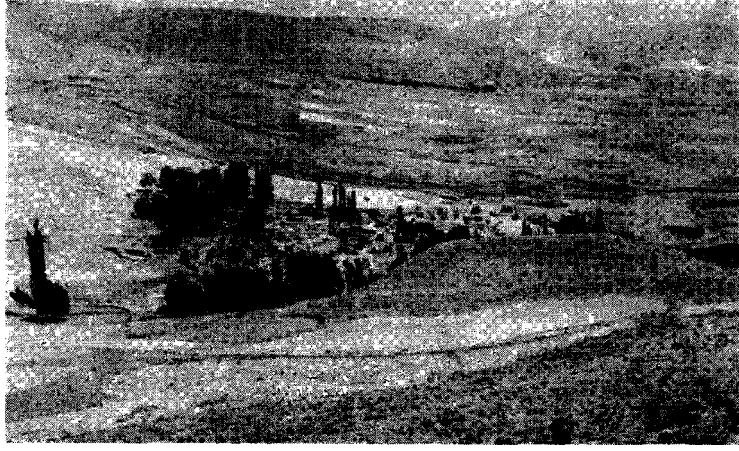
Erzurumun yanında ikiztepe (trochos)

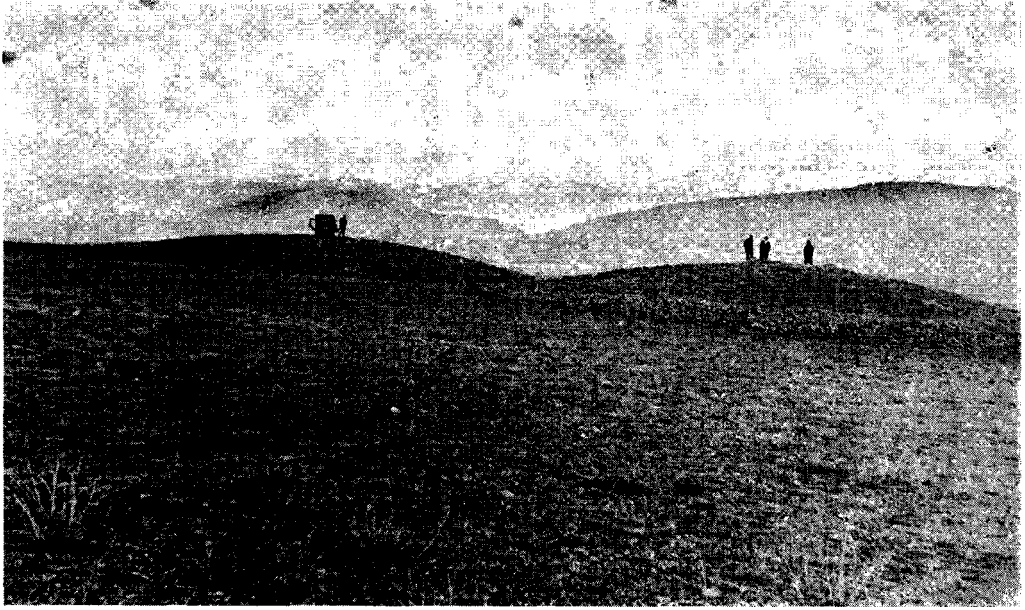
35 No: Env. Demir spor çemberini iki halkası ve yedeceği (clavis) ile birlikte.

Hellenistik çağda spor çemberini (trochos)'u çeviren yedeklerin çeşitleri.
Tümüls I, Env. 35 de (d) tipi.

Kamber (Aktoprak) köyünün Tümüls I (İkiztepe)den görünüşü.

Tümüls I ve III İkiztepelelerin görünüşü, arkada önplânda Akdağ.

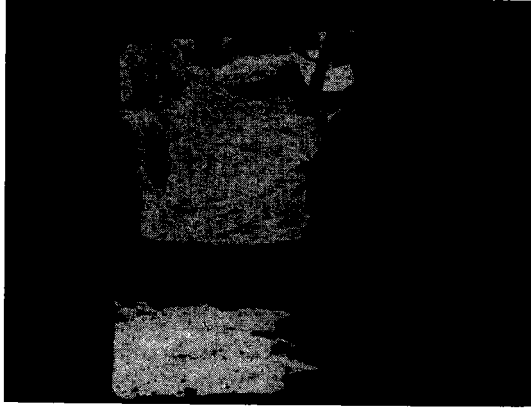
T. IV. Mezar dışı elindeydiği yerde
No. 25 kabı.

T. IV. Mezarı kapağı kısmen kaldırılmıştır.
Üstü Tonoz'ludur.

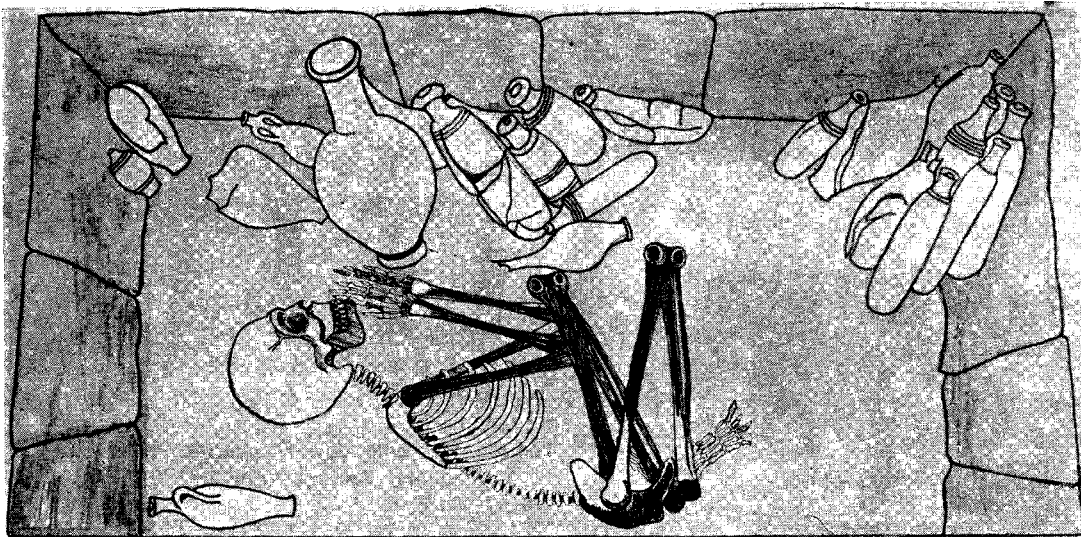
T. IV "Dromos"dan kapalı (A) mezarına bakış.

Açılmı; (A) mezarında kapakları kaldırılan "Dromos"a bakış.

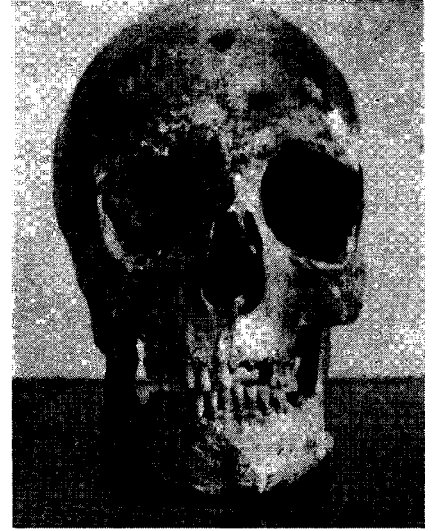
İkiztepe Tümlüs IV. (A) kadın mezarı üstü kapalı. Kapaktaşı kaldırılmış durumda.

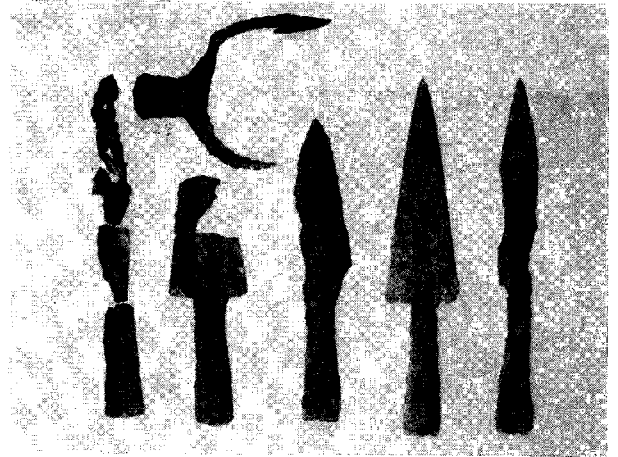
Tümlüs IV A kadın mezarı. Kemikler çok çürümüştü. Alabaster vazolar bu mezarda bulundu.

Tümlüs IV. vazoların bulunmuş durumu. Mezar odası ve döşemesi sıvalı.

Tümlüs IV B. Erkek mezarı. Kafatasındaki delik aynen bulundu. Bu savaşçıya ait olabilir. Bu mezarın "Dromos"la bağlantısı yoktur.

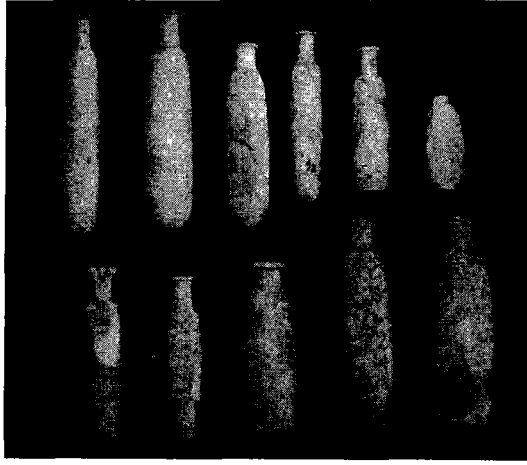

T. IV. 31 29 27 26 28
30

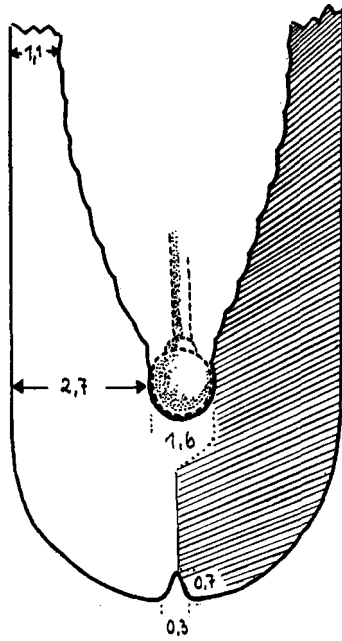
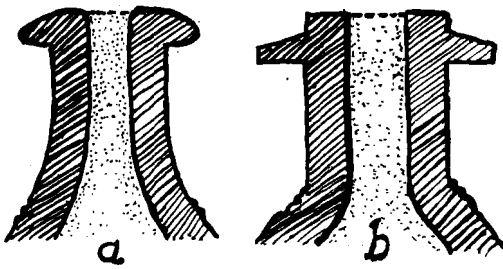
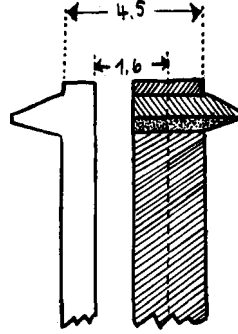
Tümlüs IV. demiruçları T. dikilerden daha kaba olup daha eski olabilirler.

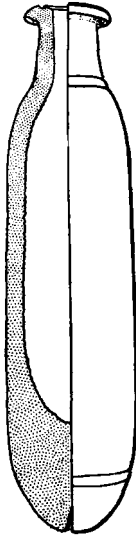
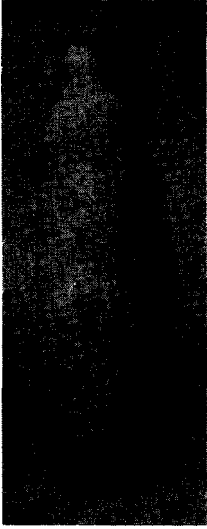

İkiztepeliler pişmiş toprak kapı biçimleri.

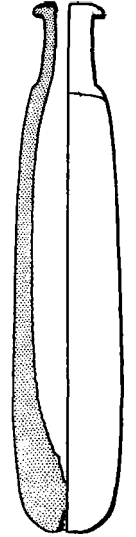
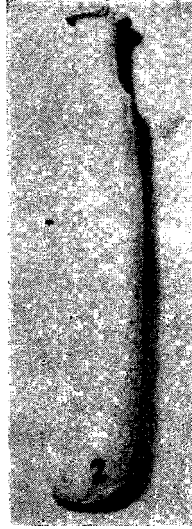

İkiztepe'ler alabaster vazo tipleri.

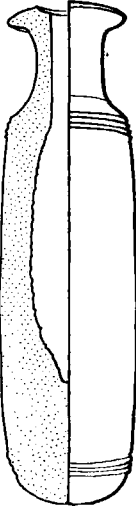
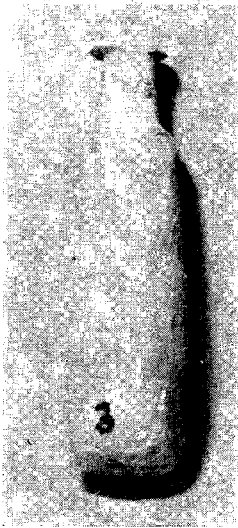

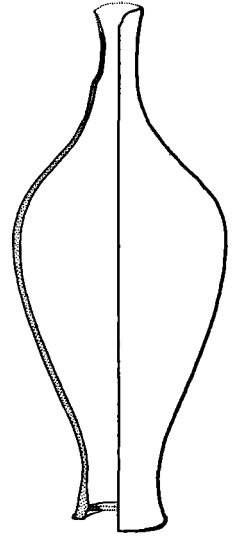
T. IV. B No: 1 Alabaster vazo.

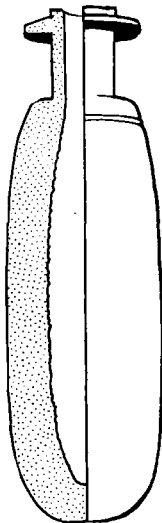
T. IV. B No: 2 tmls (IV) B mezarı No: 2 alabaster vazo.

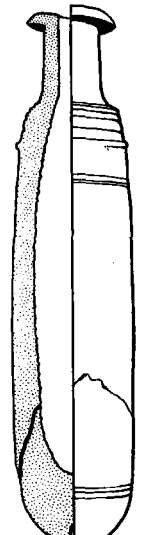
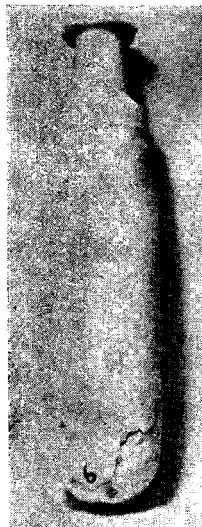
T. IV. B No: 3 alabaster vazo.

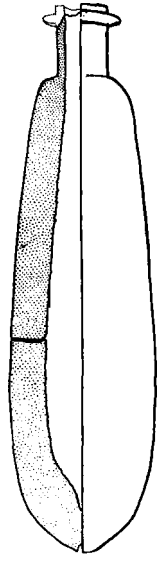
T. IV. B, No: 4.

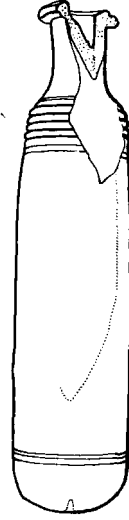
T. IV. B No 5 Alabaster vazo.

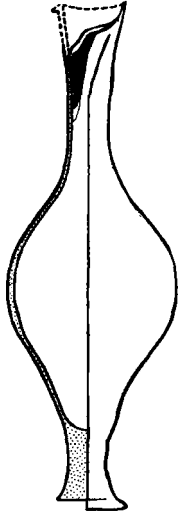
T. IV. B No 6 alabaster vazo.

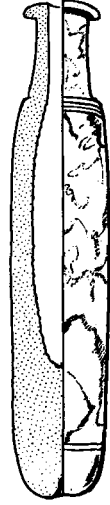
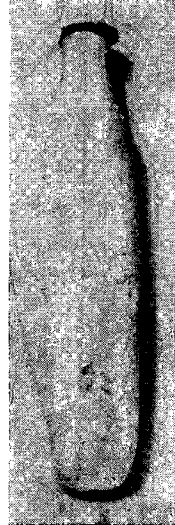
T. IV. B No: 8 Alabaster.

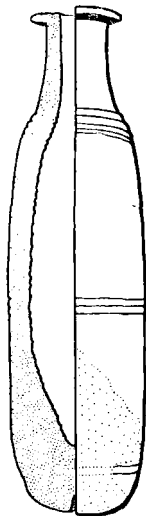
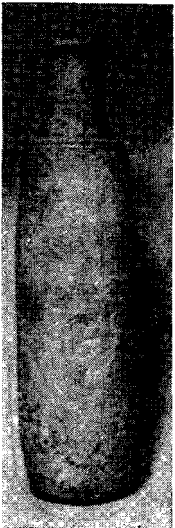
T. IV B No: 9 Alabaster vazo.

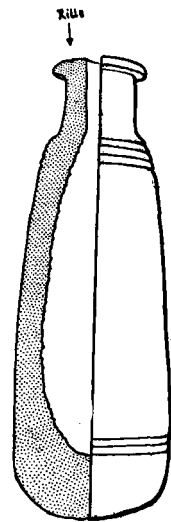
T. IV. 10 Pişmiş toprak vazo.

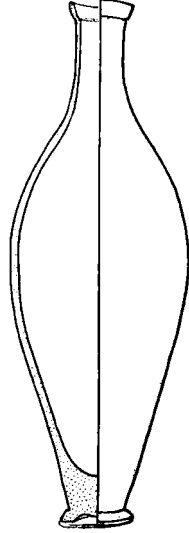
T, IV. B No: 12.

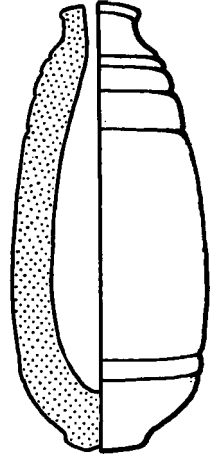
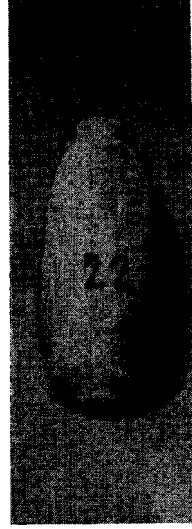
T. IV B. No: 13.

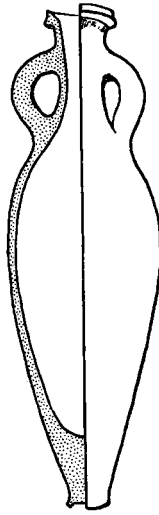
T. IV B No: 14 Alabaster vazo.

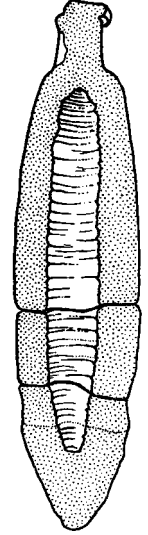
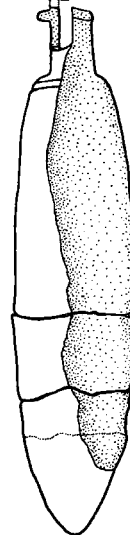
T. IV. 17 pişmiş toprak vazo (Yük. 28 cm.)

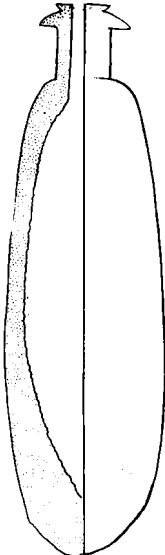
T. IV. B No: 22 alabaster.

T. IV. Pişmiş toprak vazo No: 24.

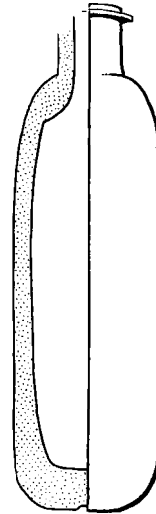
T. IV. B. no: 11 rekonstrüksiyon.

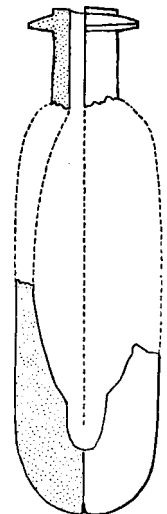
İkiztepe T. IV. B. No: 7 rekonstrüksiyon.

T. IV. B. no: 15 rekonstrüksiyon.

T. IV. B. no: 20 rekonstrüksiyon.

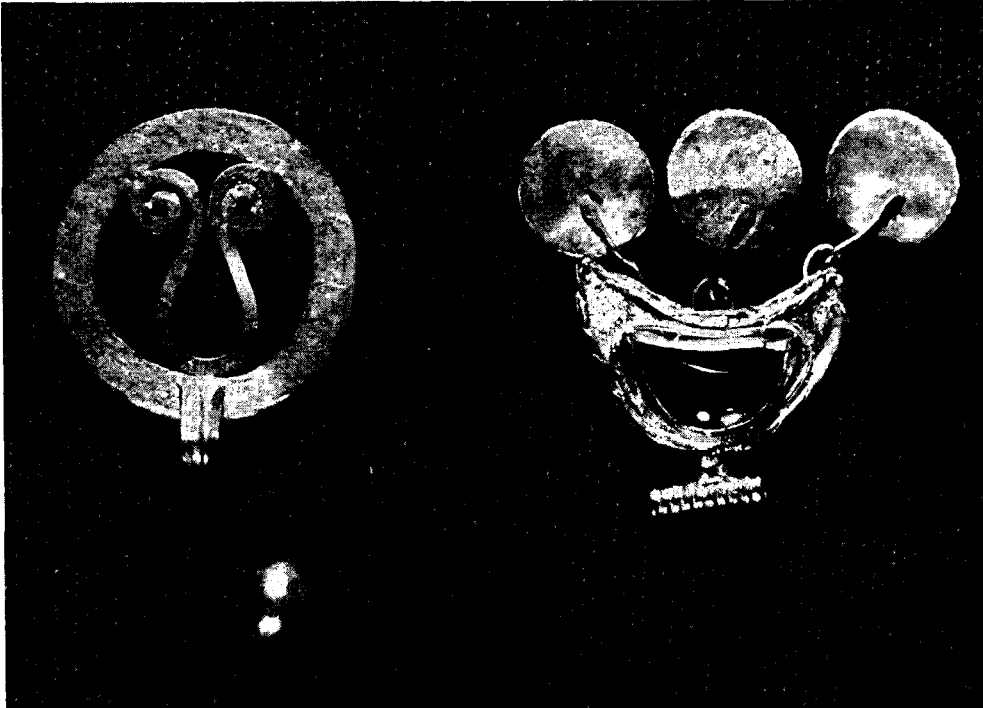

T. IV. B. No: 25 rekonstrüksiyon.

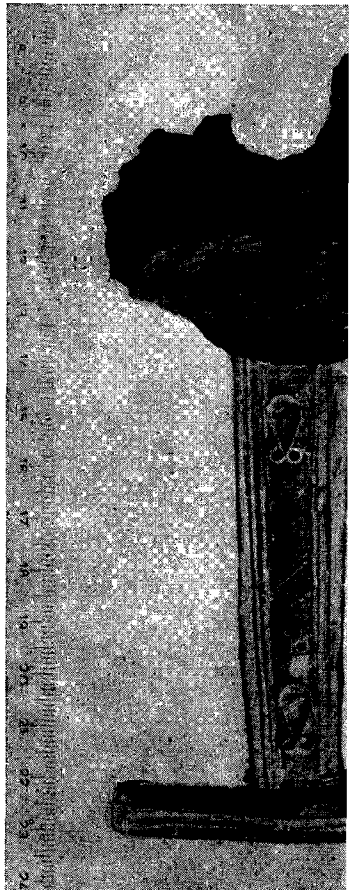
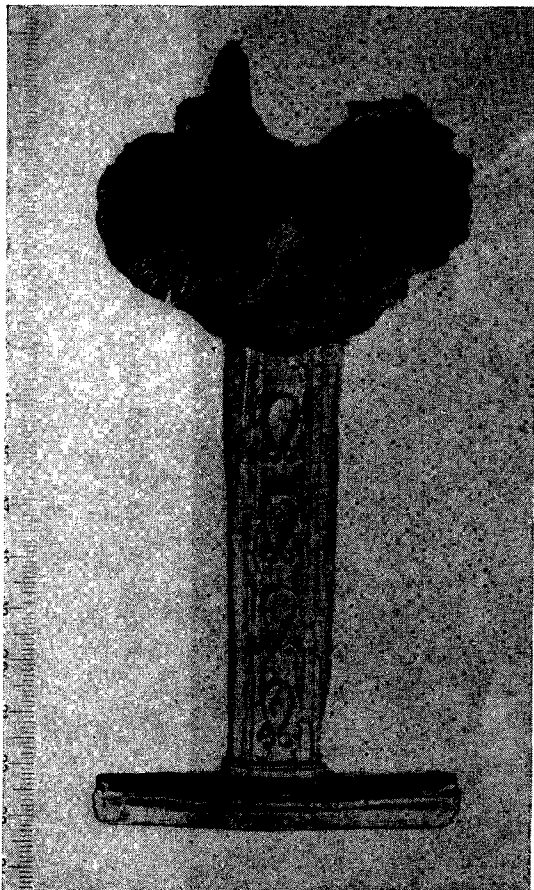
Altın ziynet askılarının bulunduğu V. No: lu tümülüs'ün kazı sonrası durumu.
Dipte Hedemelek (Gülbahçe) köyü, ufukta Çobandede dağları.

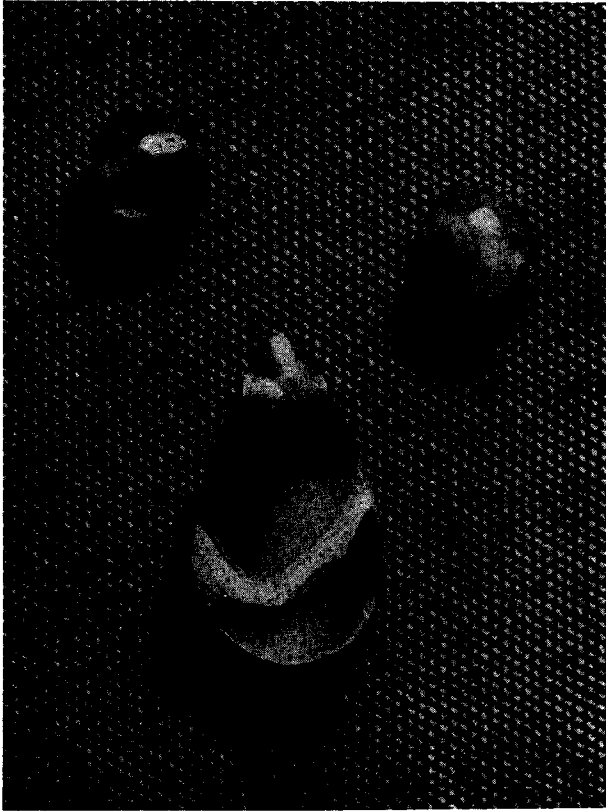
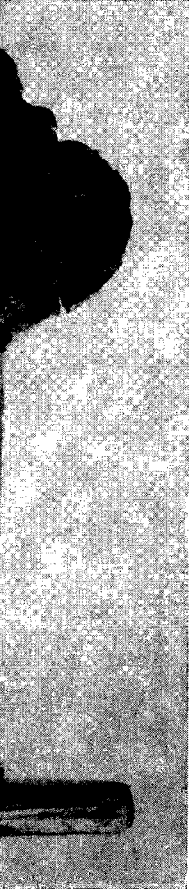
Env. 43

Env. 41

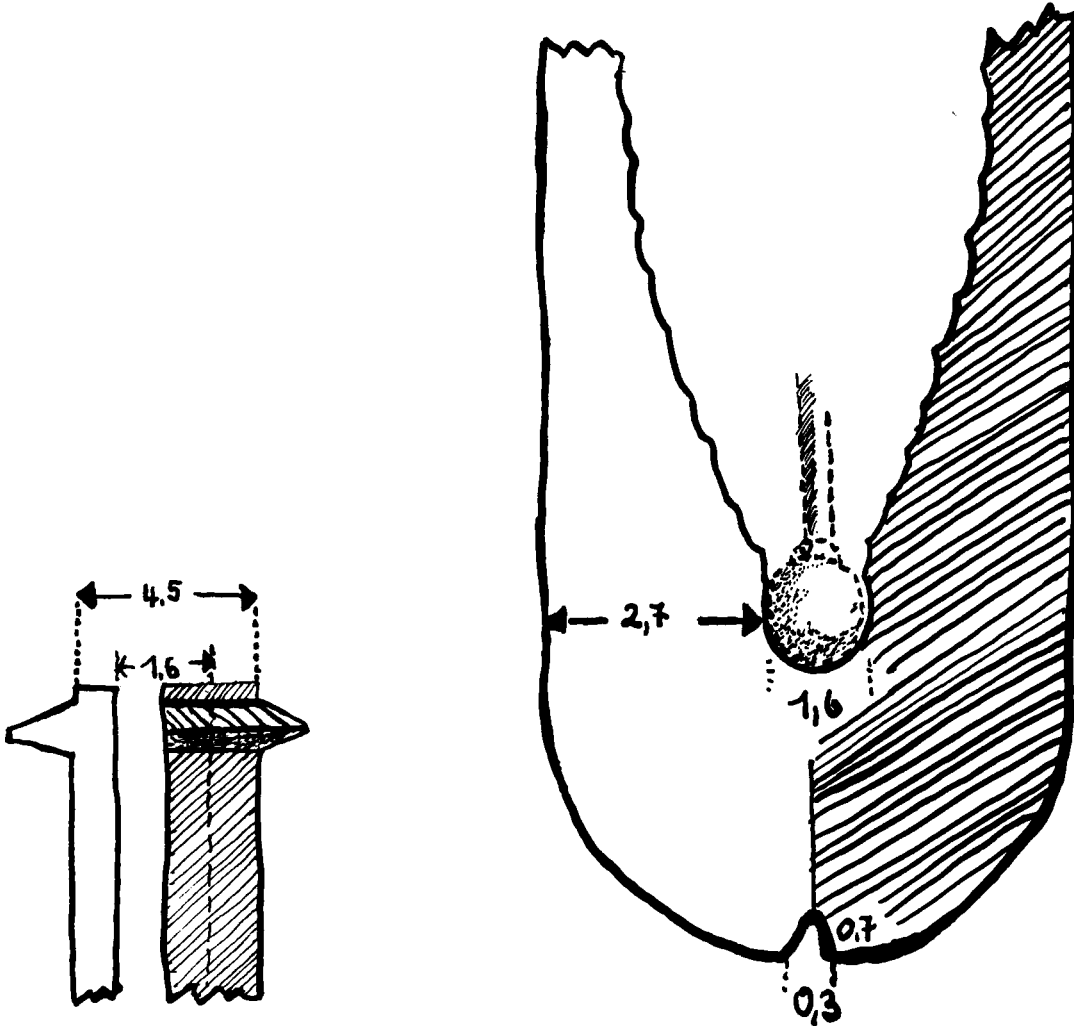
Tümülüs V. de bulunan askılar (altın).

Griff des Akinaken von Wettersfelde. Foto: RGZM Mainz
Mukayese ediniz; Wettersfeld'de bulunan kısa kılıç (Akinakes)
kabzasında omega biçimi semboller, İskit menşeli.

Tümülüs V. de bulunan akik askı ve boncuklar.
Yukarıda Env. 45, 46 altta: Env. 44.

Envanter 25 deki kırık alabasterlerin iç cidarında görülen yivler ve yarım küre biçimi oyuklar, burgu başının nasıl kullanıldığını gösterir. Burgu başı bir kiraz büyüklüğünde olmalıdır.